

Duhovno pjesništvo 20. stoljeća

Polović, Antonija

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:547701>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Antonija Polović

Duhovno pjesništvo 20. stoljeća

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Antonija Polović
Matični broj: 0009063661

Duhovno pjesništvo 20. stoljeća

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: prof. dr. sc. Sanjin Sorel

Rijeka, 18. rujna 2019.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova *Duhovno pjesništvo 20. stoljeća* izradio/la samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Sanjina Sorela.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezao/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Antonija Polović

Potpis

Sadržaj:

1. Uvod	5
2. Metodologija rada	6
3. Duhovnost- što je to?	7
4. Duhovan čovjek	8
5. Duhovnost i religioznost	10
6. Duhovna situacija današnjeg vremena	13
7. Kršćanstvo- izvor mnogih književnih djela	15
8. Uloga književnika	18
9. Uloga čitatelja	19
10. Moderna književnost	20
10.1. Marija Kumičić	21
10.2. Sida Košutić	25
10.2.1. Solsticij srca	26
10.3. Anka Petričević	30
10.4. Nikola Šop	32
11. Suvremena književnost	37
11.1. Sumnja- temeljni motiv	37
11.2. Ivan Golub	38
11.3. Anka Žagar	43
12. New Age	50
13. Zaključak	52
14. Sažetak	53
15. Literatura	55

1. Uvod

Tema ovog diplomskog rada je duhovno pjesništvo koje je obilježilo 20. stoljeće. Kao polazište i temelj diplomskog rada uzeta su određena razmišljanja filozofa Georga Wilhelma Friedricha Hegela koja su vezana uz poimanje duha i duhovnosti. Njegova razmatranja su kasnije povezana s autorima čije se pjesništvo definira kao duhovno pjesništvo. Riječ je o Mariji Kumičić, Sidi Košutić, Anki Petričević, Nikoli Šopu, Ivanu Golubu te Anki Žagar.

U početnom dijelu rada objašnjeno je što je to duhovnost i što znači biti duhovan čovjek. U nastavku je prikazana povezanost duhovnosti i religioznosti nakon čega slijedi prikaz duhovne situacije današnjeg čovjeka. Povezanost te situacije i načina na koji su pisali spominjani autori je i više nego vidljiva, a razlozi i primjeri su vidljivi u nastavku rada. Osim toga, u radu su prikazani odnosi između pjesnika, djela i čitatelja te koja je uloga svakog od njih.

Na samom kraju rada prikaze su ukratko značajke novog pokreta New Age koji u zadnje vrijeme sve više postaje popularan.

2. Metodologija rada

Duhovnost je pojam kojega je veoma teško objasniti te se stoga mogu pronaći brojne definicije kojima se pokušava objasniti što je to zapravo. O duhovnosti su promišljali mnogi teoretičari, filozofi, književnici i brojni drugi. Stoga, kako bi ovaj diplomski rad krenuo pravim putem, prvo je bilo potrebno objasniti što je to duhovnost i tko je duhovan čovjek. Pošto se duhovnost često dovodi u poveznicu s drugim pojmom, a to je religioznost, bilo je potrebno i na to dati kratki osvrt.

Nadalje, zbog utjecaja religioznosti na duhovnost, bilo je potrebno vidjeti na koji sve način religija i vjera imaju utjecaj na umjetnost, točnije na književnost. U tom kontekstu je posebno zanimljiv Hegel koji je promišljao o svim aspektima umjetnosti pa tako i književnosti. Cijeli treći dio njegove „Estetike“ posvećen je upravo tome.

Nakon što su svi pojmovi objašnjeni, potrebno je još samo shvatiti razliku između moderne i suvremene umjetnosti. U toj fazi diplomskog rada objašnjeno je koje su razlike između ova dva područja umjetnosti, a razlike se najbolje vide na konkretnim primjerima. Stoga su analizirane sličnosti i razlike između šest pjesnika od kojih se neki svojim stvaralaštvom ubrajaju u modernu, a drugi u suvremenu književnost. Riječ je o sljedećim autorima: Marija Kumičić, Sida Košutić, Anka Petričević, Nikola Šop, Ivan Golub te Anka Žagar.

Na samom kraju rada bilo je potrebno osvrnuti se na relativno novu pojavu koja je u zadnje vrijeme sve popularnija, a riječ je o New Age pokretu koji se nikako ne smije izjednačavati s kršćanstvom kao religijom.

Na kraju svega moguće je uočiti da je ovaj sažeti prikaz duhovnog pjesništva 20. stoljeća zapravo veoma kompleksan. Brojne promjene su nastale pa se pjesništvo s početka stoljeća razlikuje od pjesništva koje je obilježilo drugu polovicu stoljeća.

3. Duhovnost- što je to?

Pisati o duhovnom znači pisati o posebnoj činjenici ljudske svijesti koju nije jednostavno definirati. Često se umjesto riječi duhovno upotrebljavaju brojni sinonimi kao što su kršćansko, spiritalno, božansko, vjersko, moralno, liturgijsko, mistično, emotivno, nadnaravno, crkveno, teološko i slično. No, kako točno definirati duhovnost? Što ona točno označava te koje su razlike između duhovnog i religioznog?

Krenut ćemo od rječničkog značenja riječi duh. Vladimir Anić u svom *Rječniku hrvatskoga jezika* iz 2007. godine definira duh kao svijest, moć, sposobnost da se misli i spoznaje¹. U drugoj definiciji navodi kako je duh psihičko i moralno stanje, misaono, spoznajno ili koje drugo svojstvo. Iz toga proizlazi da se duhovnost može objasniti kao stanje svijesti gdje se čovjek predaje razvoju vlastitog duha, a to najčešće čini kroz vjersku posvećenost Bogu. Upravo ovdje je vidljiva poveznica između duhovnog i vjerskog (tj. religije). No, duhovno može označavati i duševno stanje gdje čovjek nije okrenut prema Bogu.

Bratoljub Klaić je u svom *Velikom rječniku stranih riječi*² religiju definirao kao vjeru, vjeroispovijest. V. Anić je, za razliku od Klaića, ponudio dužu i bolju definiciju religije. To je „sustav vjerovanja u Boga ili bogove, obredi i načela kojima se izražava odnos čovjeka prema bogu“³. Dakle, religija je organizirani sustav vjerovanja u čijem se središtu, u kršćanstvu, nalazi Bog. Ona je usmjerena na čovjekovu svijest, srce i um, a najmanje na razum.

Termin „religioznost“ u sebi obuhvaća sve manifestacije ljudskih pozitivnih i negativnih pristupa pitanjima čovjekove egzistencije, čovjekova odnosa prema drugima u društvu te odnos čovjeka prema Bogu.

¹ Anić, V. (2007). Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb. Novi Liber

² Klaić, B. (1972). Veliki rječnik stranih riječi. Zagreb. Zora

³ Anić, V. (2007). Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb. Novi Liber

4. Duhovan čovjek

Tko smo, što smo te odakle dolazimo i za čime težimo? To su česta pitanja koja mnogi postavljaju. Odgovori na ta pitanja utječu na našu samospoznaju, no ipak jednog jedinog i ispravnog odgovora na to pitanje nema. Raymond Darricau, Swami Rama, Anselm Gruen, Chris Wright, Denis Hart, Atanazije Matanić i Hrvoje Lasić su jedni od brojnih koji su pisali o ovoj temi u kontekstu filozofije, pedagogije, teologije i književnosti, ali i šire.

Duhovnost je život, a duhovan čovjek može i ne mora biti pripadnikom pojedine religije. Ovime je vidljivo kako je duhovnost veoma kompleksan pojam te se može interpretirati na različite načine. Postoje brojne definicije i interpretacije, no ovdje će biti navedene samo najznačajnije.

Moglo bi se reći kako je to kompleksan koncept koji se mora promatrati kroz dva područja, a to su um i materija čime odmah postaje jasno kako čovjek nije samo fizička tvorevina, nakupina atoma i molekula, već je on mnogo više od toga. Čovjek se treba promatrati kao spoj svjetovnog i svetog, uma i materije, samopouzdanja i svijesti. Ona uključuje brojne vrijednosti poput osjećaja, misli i uvjerenja. Koji je smisao ovog života, koji je smisao ljudskog rada, što osjećamo prema drugima i svijetu, sve su to područja o kojima duhovnost promišlja.

Da je čovjek fizičko biće, nije teško razumjeti. O tome nas uče u školi. Čovjek se sastoji od brojnih atoma i molekula, živčanih stanica i svega onoga što nas međusobno razlikuje od drugih po tome jesmo li muškarci ili žene, zatim koje smo rase, visine, koju boju kose imamo i slično.

No, osim fizičkog „Ja“, postoji i umno „Ja“. Hegel u svojoj „*Fenomenologiji duha*“ piše kako je um duh. Pritom um objašnjava kao realitet koji je uzdignut na stupanj istine. Također, objašnjava kako je um svjestan samog sebe. Nakon ove jednostavne definicije duha kao uma kreće s razgraničavanjem i detaljnijim objašnjavanjem pojma. Stoga je za njega duh običajna stvarnost, on je neuništiv, on je osnovna i polazna točka svih ljudi, a isto tako je i njihova svrha i cilj. Također, duh definira i kao samosvijest, te apsolutnu realnu suštinu koja nosi samu sebe.⁴

Duhovnost se ne smije promatrati samo kao pojedinačno iskustvo, već se treba promatrati i kao povezano, zajedničko iskustvo gdje je pojedinac samo jedno maleno zrno soli u posudi punoj soli. Svaki pojedinac mora biti svjestan univerzalne povezanosti s drugima u

⁴ Hegel, G. V. F. (1955). *Estetika* : knjiga 2. Beograd. Kultura

zajednici na temelju prošlosti, sadašnjosti, ali i budućnosti.

Brojna istraživanja o duhovnosti zaključila su kako cjelokupna čovjekova slika o sebi i duhovnosti ima veliku ulogu u zadovoljstvu životom. U poveznici s time je i religioznost. Dakle, duhovnost i religioznost pozitivno utječu na zadovoljstvo životom.

Možemo zaključiti kako razumjeti što je um i duh nije nimalo jednostavno. To je umnost, to je svijest koja razdvaja određene trenutke života od drugih. A zakonitost uma je istovremeno i zakonitost zbilje.

5. Duhovnost i religioznost

Iako su ova dva pojma povezana, treba ih razlikovati. Do sada se moglo zaključiti kako se duhovnost odnosi na nešto intimno i osobno što pojedincu pomaže u razumijevanju sebe u odnosu na druge koji ga okružuju. Religija, s druge strane, obuhvaća institucionalna uvjerenja, obrede, molitve i simbole. Ona pokušava uspostaviti odnos između ovozemaljskog bića s ograničenim sposobnostima i moćima te onoga što poimamo kao natprirodno. Ona propisuje načine ponašanja (npr. deset Božjih zapovijedi). Religiozna osoba se pritom osjeća ovisnom o tim natprirodnim moćima, a nekih se čak i boji. Strah je u tom smislu glavni pokretač religioznosti.

Raznim religijskim običajima i molitvama, religiozna osoba pokušava utjecati na višu silu te sebi pribaviti milosrđe. Na taj način čovjek vrši svojevrsan dijalog s Bogom koji se smatra temeljem kršćanske religije.

S obzirom na objašnjeno, religioznost se može objasniti kao „opipljiv“ dio duhovnosti što bi značilo da se u njoj kroz obrede, rituale, molitve, žrtvovanja i razne simbole daju određene smjernice koje vjernike vode kroz ovozemaljski život kako bi na kraju bili spašeni te ušli u kraljevstvo nebesko.

Isprva su narodi bili mnogobošci (politeisti) što bi značilo da su vjerovali u više bogova te ih štovali na različite načine. Najpoznatije takve religije su grčka i rimska mitologija. Kasnije nastankom kršćanstva dolazi do velikog religijskog i misaonog pokreta. Ono se kao religija javlja u prvom stoljeću naše ere čiji su pripadnici isprva bili proganjani, ubijani i protjerivani zbog vjerovanja koja su propovijedali. Ono u što su oni vjerovali nije bilo u skladu s vjerovanjima moćnih ljudi koji su bili na vlasti u ono doba. Od tada je u središtu svega Bog koji je stvorio čovjeka. No, čovjek nije samo Božja slika, već se Bog utjelovio u čovjeku samom. Stoga mu je čovjek uzvratio, te je zamislio i stvorio sliku Boga nalik sebi. Bog je poslao među čovječanstvo svoga sina, Isusa Krista, očekivanog Mesiju kako bi ljude otkupio od svih grijeha. Isus Krist je svoje sljedbenike učio kako treba ljubiti svoje bližnje, ali i sebe. Objašnjavao je kako put do iskupljenja nije jednostavan već je posut trnjem, a kako bi se iskupio, čovjek mora zaroniti u dubinu svoje duše i suočiti se sa samim sobom te prihvatiti se onakvim kakav jest.

Iako ovo sve zvuči lijepo, kroz povijest su se unutar kršćanstva dogodile brojne promjene koje su bile izazvane neslaganjima članova. Kroz povijest je nastalo više smjerova unutar ove velike religije koji se razlikuju po običajima, simbolima i vjerovanjima. Crkveni raskoli i ratovi vođeni u ime iste izazvali su trajne nesuglasice koje su vidljive i danas. Iako je

kršćanstvo podijeljeno na manje pravce / religije (katolicizam, pravoslavlje, protestantizam, nestorijanstvo i monofizitstvo), svi oni vjeruju u monoteizam i Trojstvo, stvaranje svijeta i providnost, utjelovljenje i Božje otkupljenje, besmrtnost ljudske duše te u postojanje raja i pakla.

Prema kršćanskoj definiciji, duhovna osoba je ona osoba koja je primila dar Duha Svegoga. Duhovno (u kontekstu religije) ne znači biti posebno pobožan već znači biti obilježen sakramentom krštenja kojim se čovjek povezuje s Kristom. Tim činom čovjek postaje vezan uz Boga, živi s njim u zajedništvu, Bog utječe na njegov život u potpunosti što znači da duhovan život ne obuhvaća samo sve moći čovjeka, već obuhvaća i sva područja života u kojima se očituje odnos prema Bogu, sakramente, odnos prema Crkvi, planiranja u životu, životni uspjesi i neuspjesi, karakter pojedinca i slično. Dakle, razumjeti što je duhovni život nije jednostavno, njega grade brojni izazovi gdje je duhovnost cilj, a religija put.

Cjelokupno kršćanstvo zasnovano je na temeljima sakramentalnosti gdje vidljivo progovara kroz nevidljivo (božansko). Vidljivo i nevidljivo, tjelesno i duhovno česte su teme umjetničkih djela (ne samo književnih, već i glazbenih, slikarskih, kiparskih...). No načini prikazivanja tih tema se razlikuju uvelike od umjetnosti do umjetnosti. Jedna od tih umjetnosti je književnost.

Hegel je u trećem dijelu „Estetike“ mnogo pažnje posvetio svakoj od umjetnosti pa tako i književnosti. Usporedio je klasičnu i romantičnu umjetnost, prikazao je određene sličnosti, ali i razlike među njima. Uspoređivao je načine prikazivanja bića, stvari i pojava. Posebno je promotrio načine na koje se prikazuje čovjek i njegovo unutrašnje stanje koje umjetnost mora prikazati. Zanimale su ga sličnosti i razlike između poezije i drugih umjetnosti. Pritom je naglašavao sposobnost poezije u unutrašnjem predstavljanju čovjeka. U tome se ona uvelike razlikuje od ostalih oblika umjetnosti. Ona „*pred čitaoce izlaže objektivni svet u takvom obimu i raznolikosti koje čak ni slikarstvo ne ume da postigne*“.⁵

Nadalje objašnjava kako pjesništvo ima dvostruku ulogu. Ono mora moći stvarati pjesničke slike tako da su one u potpunosti u mogućnosti prilagoditi se jezičnom izražavanju. S druge strane ono ne smije dopustiti da taj jezični element bude izjednačen s onim koji se upotrebljava u svakodnevnoj komunikaciji. Ono mora biti pjesnički obrađeno, mora se razlikovati od proznog načina izražavanja po izboru riječi i njihovoj zvučnosti. Stoga, poezija teži individualizmu i subjektivnosti pjesnika.

Sve je to bitno i za prikaz kršćanskog svijeta subjekta jer se ono ne smije shvatiti samo

⁵ Hegel, G. V. F. (1986). Estetika : knjiga 3. Beograd. Beogradski izdavačko-grafički zavod

kao opći prikaz božanstva već se taj prikaz razlikuje od autora do autora. U tom božanskom svijetu se radi samo o pojedincu. U poeziji svaki napisani dio mora biti zanimljiv sam po sebi, mora živjeti radi sebe, pjesnik u njega mora utkati nešto osobno, mora ga slikati ljubavlju i obrađivati svaki dio kao samostalnu cjelinu.

Osnovna pjesnikova značajka pritom mora biti subjektivnost. Poezija se oslobodila obaveze da teži objektivnosti. On je sposoban da prodre u sva duhovna područja te istakne u pjesmama sve ono što se u tim područjima sakriva. On mora poznavati ljudski život iznutra i izvana, a osim toga mora u svoju unutrašnjost unijeti čitavo prostranstvo svijeta i pojava te ga prožeti mnoštvom osjećaja i na taj način ga preobraziti i probuditi. Tek onda je sposoban stvarati prava umjetnička djela.

Kao osnovne značajke lirike navodi subjektivnost, prikazivanje unutrašnjeg svijeta, prikazivanje duševnosti, osjećaja čije prikazivanje ne prelazi u radnju (kao kod proze) već ono ostaje u unutrašnjosti. Duh je na stupnju romantične umjetnosti svjestan kako nije potrebno da se on utopi u tjelesnosti već postaje uvjeren u svoju istinu tako što vanjsku realnost smatra kao određeno biće koje se razlikuje od njega.

Za Hegela je ideja sve, ona je bit svega pa tako i u lirici. Ona je općenito bit svakog književnog djela, svako djelo je prožeto njome, svaka pjesma je prožeta određenom idejom. Pritom se ideja ne može razlučiti kao jedan strukturni element. Analizirajući djelo ipak postoji opasnost da se previše pažnje posveti samo ideji te da se ostale sastavnice zanemare. Ne smije se iz vida izgubiti priroda umjetničke književnosti, pjesma se ne smije svesti samo na određenu misao.

Kršćanstvo je oduvijek bilo predmetom prikazivanja u umjetnosti, pa tako i u književnosti. No, razum je pretvorio boga u zamisao te više nije vjerovao u pojavu njegovog duha u stvarnom životu. Na taj način je bog postao zamisao. Kako se boriti protiv te činjenice najbolje nam može pokazati lirika. U njoj je bog imanentan upravo u duhovnoj slobodi i izmirenju duha.

6. Duhovna situacija današnjeg vremena

Duhovna situacija danas je složena (kao i u prošlosti), a promišljati o budućnosti je još složenije. Brze promjene u društvu utjecale su na promjene i u drugim područjima. Čovjek je, potaknut tim promjenama, i dalje u potrazi za Bogom. U toj potrazi, on je ugrožen te nastoji projicirati vlastitu stvarnost i Boga zamijeniti vlastitim iskustvima i željama. Čovjek traga za autentičnom cjelovitošću ljudskoga, no u tome treba biti kritičan. Već sam napomenula kako je suvremena kultura dovela do otuđenja čovjeka, no istodobno on postaje senzibiliziran. U takvim situacijama, posljednjih desetljeća tema duhovnosti se sve više primiče u središte zanimanja mnogih suvremenika koji promišljaju o smislu i svrsi života, zdravlju, ljubavi, smrti i sličnim temama.

Duhovno pjesništvo preuzima ulogu tragača u toj igri. Zadnjih stotinjak godina je obilježeno gubitkom osjećaja za dimenziju svetosti života, nema više osobite povezanosti između prirode i ljudi koja je bila vidljiva u prošlosti. Imati i znati danas je bitnije od biti i ljubiti. Da je zaista tako, dokazali su i brojni pjesnici, a neki od njih su Ivan Golub, Anka Žagar, Anka Petričević i ostali koje su teoretičari svrstali pod tzv. duhovne pjesnike.

Tehnološki napredak omogućio je velike promjene koje su uzrokovale društveno raslojavanje što je moderne ljude dovelo do stresa, sumnje i straha od nasilja, terorizma, droge, nesreće i slično. Životni strahovi se dalje očituju u čežnji za sigurnošću koju vjera nastoji osigurati. No, mnogi su svojom vjerom nezadovoljni jer imaju osjećaj kao da im molitve nisu uslišene, kao da su riječi koje su uputili Bogu samo puste fraze izrečene tek tako. Blizinu s Bogom nikako ne uspijevaju postići. Iz tih razloga jedni su odlučili i dalje istinu tražiti u vjeri i Bogu, a drugi su ju odlučili potražiti na drugom mjestu (tako su nastali brojni pokreti, a jedan od njih je i New Age o kojemu će kasnije biti govora). Udaljavanje društva od vjere i Crkve stručnjaci nazivaju sekularizacijom. Više u središtu nisu tzv. velike priče i velika povijest već dolazi do fragmentacije te se u središte stavljaju male povijesti, male priče, sudbine pojedinaca. Isto tako svećenici, proroci i teolozi gube na važnosti, više nisu toliko cijenjeni.

Bitno je i naglasiti činjenicu da je društvo u cjelosti postalo potrošačko društvo. Prije se proizvodilo kako bi se moglo preživjeti, no, mnogima je danas u cilju imati kako bi mogli pokazati bogatstvo (u materijalnom smislu) koje se troši na zabavama. Dakle, društvo osim što je postalo potrošačko, ono je postalo i zabavlačko. Mnogi su stalno u potrazi za novim doživljajima, iskustvima, oblicima zabave. No, te želje ubrzo postanu ispunjene i na njih se zaboravlja, više nisu zanimljive. Čovjek je zato samo trenutno sretan, njega ne krasi stalna

sreća. U takvim uvjetima, kršćanska duhovnost je pred velikim izazovima. Ona je izložena pritisku da mladima ponudi posebne doživljaje te da im stalno bude zanimljiva. Ipak, ona to ne bi trebala činiti već bi trebala čovjeku pomoći zaboraviti na vanjska i površna uživanja te mu pokazati stalnu radost.

Hans Joachim Hohn piše o „disperziji religije“⁶ gdje je zaključio kako religija i dalje postoji, no na sasvim drugačiji i nereligiozan način. U nekoliko natuknica je zaključio kako dolazi do dekonstrukcije religije te izobličenja religioznih motiva i simbola jer se oni premještaju u sasvim nereligiozne kontekste. U svoje istraživanje je uključio i utjecaje masovnih medija koji danas utječu na tumačenje svijeta svojim sadržajima. Sukladno tome, nastao je novi tip čovjeka koji ovisi o tržištu, zakonima ponude i potražnje.

Današnji čovjek ne može više šutjeti, on voli i mora pričati, vikati. Riječi pritom postaju sve manje važne. One postaju sve slabije, gube svoj smisao. Čovjek je zaboravio mirovati, uvijek je u pokretu iako ne zna koji mu je cilj. Njemu je teško biti samom, uvijek mora biti u društvu. Posljedice svega toga su da je društvo danas zarobljeno u vlastitim djelima. Pojedinci više ne posjeduju odmak od društva koji im je prije omogućavao da kritički sagledavaju situacije te donose slobodne odluke. Kako bi se čovjek smirio, potrebno je da se distancira od iznimno potrošačkog društva, da na trenutak zašuti, sabere se te promisli o životu i svemu bitnom. Uočiti i razumjeti vlastitu patnju jednako je bitno kao i uočiti i razumjeti tuđu patnju jer svetost ljudskog života nadilazi sva pravila i zakone.

Može se zaključiti kako je 20. stoljeće bilo stoljeće nade i razočaranja, utopija, apokalipsi, ekstremnih mišljenja i radnji. Za razliku od njega, 21. stoljeće je obilježeno „povratkom svetoga“ čiji se primjeri mogu pronaći u novim oblicima religijske svijesti.

Sve navedeno u ovom poglavlju može se pronaći i u književnosti, točnije u duhovnom pjesništvu. Razlike između pjesnika koji su pisali početkom 20. stoljeća i krajem istog su i više nego očite. Stoga, u nastavku diplomskog rada slijede analize pojedinih autora i njihovih djela, ali i o duhovnoj književnosti uopće.

⁶ Domazet, A. (2006). Budućnost duhovnosti i nova religijska svijest (<https://hrcak.srce.hr/92970>), posjećeno 8.9.2019.

7. Kršćanstvo- izvor mnogih književnih djela

Poznato je kako je književnost veoma složena umjetnost te osobita vrsta jezične djelatnosti. Milivoj Solar daje jednostavnu i lako razumljivu definiciju književnosti:

*„Književnost je određena institucija koja pretpostavlja da pisci na neki način oblikuju i izražavaju određena iskustva i spoznaje, koje čitatelji mogu razumjeti, jer ih na određeni način znaju i mogu čitati. Književnost ne postoji bez čitatelja ili slušatelja; nju čine autori, djela i publika, i jedino u uzajamnom djelovanju svih tih triju činitelja može se razumjeti priroda književnosti.“*⁷

Ona s jedne strane sadržava umjetničke kreacije u kojima je naglašen estetski doživljaj, no s druge strane sadrži u sebi duhovni i društveni aspekt. Stoga nije čudno što se kroz nju oduvijek protežu i religiozna i duhovna problematika.

Primarni cilj književnih djela je izražavanje ideja, posredovanje osjećaja. Ideja je pojam koji se koristi u analizama književnih djela, ali i u filozofiji. U teoriji književnosti ovaj pojam objašnjava glavnu misao djela, određeni opći stav o djelu. Shvaćanje ideje u filozofiji je ponešto drugačije. Ona je često presudna za razumijevanje pojedinih filozofskih mišljenja pa tako i Hegelovih jer je ona kod njega ključan pojam.⁸ Za njega je ideja bit svega. Ideja je prava ideja samo ako se razvija samostalno na temelju vlastite djelatnosti. Objašnjava kako se ideja isprva razvija od apstraktne logičke ideje koja je ništa te se, kao takva, razvija sve do svijesti ideje o samoj sebi kao najvišeg oblika aposlutnog duha.

Uzevši u obzir ideju i što ideja označava, objasnio je kako postoje tri glavne forme umjetnosti. Prvu formu naziva simboličnom umjetnošću gdje ideja još uvijek traži svoj pravi umjetnički izraz. Ona je u samoj sebi još apstraktna te neodređena. Sljedeću formu naziva klasičnom umjetnošću. Ovdje objašnjava da ukoliko se želi postići savršenost klasične umjetnosti, treba da se ostvari duh koji još ne smije biti u potpunosti apsolutni duh već mora biti posaban te mora biti vezan uz određeni apstraktni pojam. Do treće forme, tj, do stvaranja romantične umjetnosti dolazi ukoliko se ideja lijepoga shvati kao apsolutni duh (kao onaj koji je samostalan i slobodan). Tada se ukida klasično ujedinjenje unutarnjega i vanjskoga.

Već u ovom razgraničavanju lijepoga, vidljivo je kako je autor bio zainteresiran i duhovnim stanjem. U svojim djelima je dao bezbroj definicija duha te ga povezoao s umjetnošću,

⁷ Solar, M. (2005). Teorija književnosti. Zagreb. Školska knjiga, 10. str.

⁸ Hegel, G. V. F. (1955). Estetika : knjiga 2. Beograd. Kultura

ali i religijom.

Objašnjavajući simboličnu formu umjetnosti, Hegel je došao do zaključka kako religija oduvijek ima svoj izvor u duhu koji je u potrazi za vlastitom istinom. Umjetnost i religija su od samih početaka u tijesnoj vezi stoga nije ni potrebno naglašavati kako su prva umjetnička djela bila upravo mitološke prirode. Pritom su pjesnici i svećenici imali vlastite opće ideje koje su se temeljile na određenim mitološkim predstavama, a te predstave su bile veoma simbolične naravi.

Kao i svaka umjetnost, književnost proizvodi novu stvarnost, onu koju je zamislio autor, stvaratelj djela, koja daje ljudskom životu sasvim novu smislenu dimenziju.⁹ Za razumijevanje odnosa književnih djela i zbilje važno je imati na umu da književnost na neki način uvijek govori o zbilji (pa čak i onda kada teži mašti). No ipak, s druge strane, ona je zbog oslanjanja na određene konvencije uvijek iluzija. Djela se prema zbilji ne odnose na način da iznose već gotove pojedinačne istine, već ona iznova i na svoj način svaki put oblikuju novu cjelinu ljudskog iskustva. Stoga se može reći kako djela stvaraju vlastite svjetove koji se prema stvarnom, zbiljskom svijetu ne odnose kao kopija prema originalu, već kao original prema originalu.

Kršćanstvo je, kao najveća i najrasprostranjenija religija, od svog postojanja do danas postala izvorom brojnih umjetničkih djela. Već u 11. stoljeću na Bašćanskoj ploči se mogu pronaći elementi religijske književnosti. Ona je najpoznatiji hrvatski epigrafski spomenik koji je nastao 1100. godine. Služila je kao pregradna ploča između prostora za svećenstvo i za puk u opatiji sv. Lucije u Jurandvoru (otok Krk). Na samom početku teksta napisanom na ploči stoji invokacija tj. zazivanje Boga: „*U ime Oca i Sina i Duha Svetoga*“. Dakle, teme poput Boga, vjere, čuda, svetaca, duha, anđela su bile središnje teme od nastanka kršćanstva pa sve do danas.

Može se reći da je u srednjem vijeku književnost bila u službi Crkve. Osim estetskse funkcije, od velike važnosti su bile kulturna i religijska funkcija. No, nakon pojave humanizma koji je čovjeka smjestio u središte svega, teme poput ovih su postale tek rubne teme. Tada je kršćanstvo smatralo kako književnost (a pogotovo pjesništvo) ne bi trebalo uopće postojati jer ono kvari pojedine ljude. Ivan Šestak u zborniku radova „*Religijske teme u književnosti*“ piše o odnosu književnosti i liturgije te navodi kako je kršćanstvo u u razdobljima nakon srednjega vijeka smatralo kako se način prikazivanja Boga i čovjeka u pjesništvu treba odbaciti jer je to

⁹ Hegel, G. V. F. (1986). Estetika : knjiga 3. Beograd. Beogradski izdavačko-grafički zavod

zlo. To se posebno odnosilo na mladež jer bi pjesništvo hranilo njihove niže požude.¹⁰

U narednim stoljećima kršćanstvo je i dalje bilo poticaj za pisanje brojnim autorima poput Marka Marulića, Ivana Gundulića, Andrije Kačića Mišića, Ivana Mažuranića, Eugena Kumičića i brojnih drugih.

Prijelomnim razdobljem u ovom pogledu se smatra kraj 19. stoljeća te početak 20. stoljeća kada se pojavljuju brojni ateistički pravci koji bacaju sumnju na Božje postojanje te kršćanstvo kao ispravnu vjeru. Stoga se uz klasične religijske teme javljaju i pitanja poput agnosticizma, nihilizma ili ateizma, ali i egzistencije, ljudske patnje i slično. Moglo bi se reći da je problem književnosti 20. stoljeća zapravo problem čovjeka jer je on sada postao svjestan samog sebe i onoga što može ili ne može. Nije ni čudno da je čovjek sada nemiran i nesiguran u svoju egzistenciju i tu nesigurnost autori pretaču u vlastita književna djela. Književnici su, potaknuti gore navedenim problemima, počeli razmišljati i pisati o pitanjima vezanim uz Boga. Njegovo postojanje se u književnim djelima traži ili osporava, a samim time čovjek traži ili osporava samoga sebe. Zato, nije pogrešno reći da su čovjek i njegova sudbina postali sastavni dio religiozne problematike 20. stoljeća.

Bilo kako bilo, religija i religijske teme će i dalje biti prisutne u umjetnosti, no način na koji se o njima govori i piše će se mijenjati.

¹⁰ Šestak, I. (2001). Religijske teme u književnosti : zbornik radova međunarodnog simpozija održanog u Zagrebu 9. prosinca 2000. Zagreb. Filozofsko- teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu

8. Uloga književnika

Književnici 20. stoljeća na specifičan način istražuju teme koje ih brinu. Pišu o egzistencijalnim, duhovnim, ljubavnim i drugim problemima. Na sebi svojstven način svaki od njih piše o religijskoj stvarnosti u čovjeku i društvu. Ono što teolozi, psiholozi i sociolozi vjere opazaju, to književnici spajaju u jednu jedinstvenu cjelinu. Primjeri toga su mnogi autori, a neki od njih su i Nikola Šop i Ivan Golub čije je pjesništvo u ovom diplomskom radu analizirano.

Kada bismo raspravljali o duhovnim i religijskim temama u književnosti, shvatili bismo kako svaki književnik drugačije opisuje određeni motiv, temu. Stoga je bitno naglasiti kako oni zapravo izražavaju subjektivan doživljaj nečega što se razlikuje od prijašnjih razdoblja. Dakle, subjektivizam i individualizam je nadvladao objektivizam i kolektivizam koji su bili bitna značajka prijašnjih razdoblja.

Područja o kojima autor u religiji može pisati su brojna. Teme i motive bira on sam prema svojim potrebama i željama. No, dva su najbitnija područja na koja treba obratiti prozornost kada govorimo o odabiru tema i motiva u književnosti. Prvo je teološko koje se odnosi na pitanje Božje postojanosti, a drugo je religiozno koje se odnosi na konkretnu vjersku zbiljnost, doživljaj vjere ili nevjere u čovjeku. Oba se područja u književnosti međusobno isprepliću i zajednički doživljavaju.¹¹ Upravo ta isprepletenost je tema brojnih rasprava jer u raznolikim iskustvima i doživljajima se najbolje vidi kako pojedinac doživljava određena teološka pitanja te kako konkretno poima vjeru i nevjeru u životu. Tako se kod nekih autora može primjetiti kako je Bog istovremeno čovjeku i blizak i dalek (npr. Nikola Šop).

Zašto se loše stvari događaju čovjeku u životu? Nije jednostavno odgovoriti na to pitanje, no činjenica je da se borba vjere i nevjere najbolje uočava u teškim životnim trenucima i duhovnim depresijama gdje brojni ističu pobjedu vjere nad nevjerom. Promjene koje se pritom događaju u čovjeku autori nastoje opisati i prikazati u svojim djelima.

¹¹ Šimundža, D. Paradoski vjere i nevjere u književnosti u Šestak, I. (2001). Religijske teme u književnosti : zbornik radova međunarodnog simpozija održanog u Zagrebu 9. prosinca 2000. Zagreb. Filozofsko- teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu (171.str. – 228. str.)

9. Uloga čitatelja

Prvo što čitatelj mora shvatiti jest činjenica da postoji određena razlika između pjesništva renesanse ili romantizma te modernog pjesništva. Naravno da moderno pjesništvo nije u potpunosti raskinulo s tradicijom, no vidljivo je kako ono danas sve više zbunjuje čitatelje, ali i teoretičare. Ono u 20. stoljeću postaje vodećim oblikom lirskog izraza u kojem vladaju individualnost i originalnost.

Način lirskog izražavanja se uvelike razlikuje od onoga koji je bio karakterističan za prijašnja razdoblja i to je ono što čitatelje modernog pjesništva često buni. Stoga, od velike je važnosti aktivna uloga čitatelja. On ne smije biti pasivni promatrač, čitatelj djela, već ga treba promatrati kritički. Čitatelj treba tražiti, organizirati svoje čitanje, treba se kretati pažljivo svakom stranicom djela jer ono kao da ga namjerno želi zbuniti i odvratiti mu pažnju od uobičajenih slika i osjećaja te uputiti ga na smisao koji se zapravo ne može odgonetnuti. Mnoge pjesme samo sugeriraju nešto, ali to nešto ne objašnjavaju pa čitatelju na kraju nije uopće jasno što je pjesnik time želi izreći.

Dakle, potrebno je da čitatelj bude maksimalno koncentriran te da surađuje što više s djelom koje drži u ruci. Naravno, on ne smije ostati ravnodušan prema djelu. Od njega se očekuje određena količina osjetljivosti i subjektivnosti. Od velike važnosti je i poznavanje autorovih ostalih djela te način na koji autor razmišlja i piše jer to olakšava čitanje.

Moderna i suvremena lirika više sugeriraju no što izričito govore, više upućuju nego što objašnjavaju. Teme o kojima se piše su često bizarne, nerazumljive, nema zanesenosti i osjećajnosti koja je postojala u prijašnjim razdobljima. I upravo zato, svaki susret moderne lirike i čitatelja je jedno novo uzbuđenje i stanovito otkriće. Nije pogrešno ne razumjeti djelo jer često je to i njegov cilj. Isto je i sa djelima duhovne i religiozne tematike. U svakom djelu čitatelj može naći potvrdu o svojoj tezi o religioznoj zaokupljenosti u književnosti, ali i religioznoj zaokupljenosti suvremenog društva.

10. Moderna književnost

Prijelaz iz 19. u 20. stoljeće se naziva hrvatska moderna. Kao godine kojom započinje ovo razdoblje navode se 1892. i 1895. godina. 1892. godine izašla su dva važna djela, a to su Moć savjesti (Antun Gustav Matoš) i Misao na vječnost (Janko Leskovar). Druga navedena godina (1895.) obilježena je ponašanjem zagrebačkih studenata koji su, razočarani stanjem u državi, zapalili mađarsku zastavu. Ovo stoljeće je obilježeno mnogim previranjima koja su utjecala na tjelesno, psihičko i duševno stanje modernog čovjeka. Brojni ratovi i bolesti su utjecali na način na koji je počeo razmišljati, ali i pisati. On je osamljen, znatiželjan, ima mnogo slobodnoga vremena kojeg provodi u razmišljanju i maštanju. On gubi vjeru u postojanje Boga, a oni koji i dalje vjeruju, nastoje Ga pronaći.

Charles Taylor, kanadski filozof, navodi tri neugodnosti koje su pogodile moderno društvo:

- a) gubitak osjećaja za vrijednosti koje nas okružuju
- b) svrha života je izgubljena
- c) opasnost od gubitka čovjekove slobode ¹²

Čovjek je postao nepotpun te se okrenuo prema vanjskom svijetu, a ono unutrašnje je nesvjesno zanemario. Mnogi žude za smislom i konačnim odgovorom te su napeti između dviju kozmičkih projekcija: agnostička i kršćanska. Takva stanja pojedinaca, književnici pokušavaju predočiti u svojim djelima. Oni, također, nisu u mogućnosti uspostaviti kontakt s Bogom pa samoću nastoje prevladati putem osjetilnosti koja je posretnik između njega i Boga.

Ovo je razdoblje u kojem se književnici okreću u vlastitu unutrašnost i u djelima pokušavaju objasniti ono što je nedokučivo, nevidljivo, podsvjesno, no odgovore na to je teško pronaći. Ono što je zajedničko većini književnika koji su stvarali u tom razdoblju su kritičnost, ali i sloboda izražavanja. Problemi koji su nastali u cjelokupnoj književnosti nukali su na određeni društveni angažman. Stoga i književnik koji stvara u takvom razdoblju traži određeno priznanje za svoj rad. On želi znati da piše radi nekoga, želi vidjeti djelovanje vlastitih riječi u društvu. Kroz napisana djela izvikuje poruku svima onima koji tu poruku žele čuti, piše o čovjekovoj sudbini, njegovoj usamljenosti, nemoći, samoći, no i o vjeri u bolje sutra.

Pisci probleme poput usamljenosti i traženja Boga u djelu ne rješavaju jer formule koje

¹² Domazet, A. (2006). Budućnost duhovnosti i nova religijska svijest (<https://hrcak.srce.hr/92970>), posjećeno 8.9.2019.

bi ponudili bi bile lažne. No, ipak je važno naglasiti da su pojedinci dobro uočili probleme koji muče društvo. Kraj 19. i početak 20. stoljeća je razdoblje kada nestaje vlast Habsburške monarhije koja je desetljećima vladala na području naše države. Također, početak 20. st. je obilježila industrijska revolucija koja je uvelike promijenila način života (pojava električne energije, automobilske industrije, parnih brodova i slično). No, usprkos pozitivnim stvarima i događajima koji su trebali omogućiti bolji život ljudima, mnogo je toga negativnog što ih je sputavalo da uživaju u njemu: borba protiv totalitarizma, dva velika svjetska rata, glad, neimaština, izgubljenost, nemoć.

Poezija koja ističe temeljne kršćanske vrednote u razdoblju 20. stoljeća je u opreci s novim ideologijama i umjetničkim strujanjima. Pjesništvo u Hrvatskoj je prošlo različite faze poput ekspresionizma, neorealizma, modernizma i u svima njima pjesnici osciliraju u svojoj vjeri, nevjeri, skepsi, povjerenju, nepovjerenju, pasivnosti i aktivnosti. Stoga su i doživljaji duhovnog, religijskog različiti kod brojnih pjesnika. U tom razdoblju su se na književnoj sceni mogli pronaći oni koji su ostali vjerni temeljnim kršćanskim vrednotama, ali su se mogli pronaći i oni koji su sve više postajali skeptični. Brojni pjesnici koji pišu o Kristu, Bogu, Mariji i sličnim temama, inspiraciju nalaze u liturgiji, osobnom doživljaju određenih tema. Također, veliki utjecaj ima i misticizam jer brojni pjesnici nisu u mogućnosti da susretnu uskrslog Isusa Krista, a razlozi tomu su tajanstveni, mistični, nerazumljivi. Takvi pjesnici često svoju potragu završavaju u panteizmu, ateizmu ili nihilizmu.

Dakle, u ovom razdoblju se mnogo pisao o Bogu, smislu Njegova postojanja, vjeri, domoljublju i sličnim temama kroz koje su pojedinci tragali za vlastitim identitetom. O ljubavi prema domovini i traganju za srećom u njoj pisala je Marija Kumičić, žena Eugena Kumičića.

10.1. Marija Kumičić

Hrvatska književnica, novinarka, prevoditeljica te društvena i kulturna dobrotvorka, Marija Kumičić, rođena je 1863. godine. Dvadesetak godina kasnije, točnije 1882. upoznala je Eugena Kumičića, hrvatskoga književnika i političara, za koga se iste godine i udala.¹³ Smatrala je kako društvena uloga žena ne smije biti zanemarivana pa se stoga zalagala za što veću

¹³ Uz Eugena Kumičića, Marija se počela baviti politikom i društvenom djelatnošću te se smatra jeenom od prvih žena koje su se bavile novinarstvom u državi.

uključenost žena u javni život. Također, potaknula je osnivanje Društva hrvatskih književnica koje je djelovalo od 1937. do 1944. godine.¹⁴

Marija Kumičić je bila izrazito aktivna (iako manje uspješna) i na području književnog stvaralaštva. Isprva je objavljivala pod raznim pseudonimima: E, E-a, E-a Kumičić, Marija Jurjevna, Enjuška, Marija Fortuna i slično. Radove je objavljivala u brojnim časopisima, a neki od njih su *Hrvatska vila*, *Iskra*, *Prosvjeta*, *Novi Viek*. Ipak, najviše djela je objavila u zadarskom časopisu *Hrvatska*.

1903. izašla je njena zbirka pjesama pod naslovom *Pjesme*. Pjesme koje se nalaze unutra su jednostavne, lako čitljive, a motivi i teme su svakidašnje. Hugo Friedrich u svojoj „*Strukturi moderne lirike*“ navodi kako nijedan pisac ne može započeti ni iz čega. Dakle, i Marija Kumičić je svoje motive i teme morala odnekud crpiti. Također navodi da ukoliko želimo vidjeti dušu pojedinog pjesnika, trebamo u njegovim djelima potražiti one riječi koje najčešće koristi. „*Riječ odaje ono čime je on opsjednut.*“¹⁵ Čime je ova pjesnikinja onda opsjednuta?

Gotovo u svakoj pjesmi je vidljiva njena ljubav prema domovini te patnja i želja za bolje sutra. Motive koje čitatelj može pronaći u pjesmama su leptir, ruže, srce, svijet, more, vjetar, šuma, gora, majka, jabuke, šljiva, livade, slavuji, glog, jasmin, vijenac, otrov, zmija, kaktus, bosiljak, zvijezda i brojni drugi. Iz ovoga se može zaključiti kako je Marija Kumičić motive uzimala iz biljnog i životinjskog svijeta koji je svima poznat. Nju nije zanimalo gradski, urbani, užurbani život. U svojim pjesmama ne žudi za novim iskustvima, moći i svime onime za čime moderno društvo onoga doba teži. Ona se vraća u prošlost, sanjarenje i maštanje. Pisala je o ljubavi prema bližnjemu, prema domovini, izdaji domovine, dječjoj igri, prolaznosti života, slobodi koja je Božji dar, ljubavi muškarca i žene i slično. Sagledavajući u potpunosti njezino pjesništvo stvaralaštvo, ne može reći da je izvanredna pjesnikinja, no, politički i religiozno je bila veoma aktivna.

Za nju se može reći kako je jedna od predstavnica duhovnog pjesništva u Hrvatskoj. Jedna je od onih koja smatra kako čovjek treba tražiti smisao života te da se ta smisao treba pronaći u Bogu (što zapravo misle svi oni koji vjeruju u Božje postojanje). Često piše djetetu kojemu se obraća kao nevinašcu milom što je vidljivo u pjesmi „*Mojem čedu*“ :

¹⁴ Kao institucija, Društvo hrvatskih književnica nije ostavilo značajniji trag u književnom stvaralaštvu, no samo osnivanje označilo je određeni pomak u odnosu na stav prema ženama u društvenom i javnom životu.

¹⁵ Friedrich, H. (1989). *Struktura moderne lirike : od sredine devetnaestog do sredine dvadesetog stoljeća*. Zagreb. Stvarnost, 49. str.

*„Sklopi, sklopi, modre oči,
Nevinašce moje milo“¹⁶*

U istoj toj pjesmi se u narednim stihovima obraća Bogu tražeći ga dobru sreću:

*„Spavaj, spavaj, čedo drago,
Pokraj tebe majka bdije,
Moleć Boga, da Hrvatskoj
Dobra sreća se nasmije.“¹⁷*

Mnogo je primjera u kojima se Kumičić obraća Bogu i moli ga za pomoć i pravdu. Zapravo, svi pjesnici koji vjeruju u Boga i njegovo postojanje, u svojim stihovima se obraćaju za pomoć. Ovako to ona čini u jednoj svojoj pjesmi:

*„Pomozi, Bože, da pravednim putem,
Za rodnu zemlju radit ćemo moć;
Slobodni na svoj da radimo složno,
O Bože, Ti nam budi u pomoć!“¹⁸*

Naravno, može se pronaći mnogo primjera, no svi su zapravo više – manje pisani na isti ili sličan način. Marija Kumičić se moli za djecu, odrasle, domovinu. Dakle, tijekom vremena ona nije mnogo promijenila svoj način pisanja.

*„A moje srce ciepa bol,
I Pravdu vječnu zove:
O, Bože jaki, rieši nas
Nepravde grozne ove!“¹⁹*

Primjeri molitve Bogu se mogu pronaći i u Nikole Šopa, Ivana Goluba i ostalih (oni su tu temu obrađivali na potpuno drugačiji način, no o njima u nastavku rada). Ona posjeduje želju za molitvom, govori o pravdi i nepravdi, grijehu, ljudskim krivnjama, piše o prokletstvima čovjeka, no put prema spasenju ne pronalazi. Ona se moli, moli i moli, ali na kraju ostaje nemoćna kao i prije molitve.

No, bila ona dobra ili loša pjesnikinja, ne može se reći kako ne shvaća da je potrebno da se čovjek zahvali Svevišnjem na svemu što mu je darovao te da molitva nije jedini način

¹⁶ Kumičić, M. (1903). Pjesme. Zagreb. Knjižara L. Hartmana, 15. str.

¹⁷ Kumičić, M. (1903). Pjesme. Zagreb. Knjižara L. Hartmana, 15. str.

¹⁸ Kumičić, M. (1903). Pjesme. Zagreb. Knjižara L. Hartmana, 125., 126. str. pjesma „U noći“

¹⁹ Kumičić, M. (1903). Pjesme. Zagreb. Knjižara L. Hartmana, 32., 33. str. pjesma „Na Dravi“

razgovora s Njim:

*„Zahvalimo Stvoritelju
što nam spasi otačbinu!“²⁰*

Osim molitve i zahvale Bogu, mogu se pronaći i stihovi u kojima progovara o životu pored Njega:

*„Od slamice sad ću liepo
Mjehurić odkinuti,
A ti gledaj kako će se
K dragom Bogu vinuti.“²¹*

Ona Boga doživljava kao Svevišnjega, pravednoga, vječnog:

*„Svemožni Bože, vidi krv i suze,
Što Hrvatsku nam natopiše svu –
Ta mi smo Tvoji, a Ti si naš, Bože,
Presuši vrelo svakomu našem zlu.“²²*

Već sam napomenula kako u svojim pjesmama često spominje otačbinu, piše o svojoj domovini, veliča ju i divi se njome. Njoj je narod dom, a dom je narod:

*„Presretne li na tom svietu mene
Otačbinom što se dičit mogu,
Pa još k tome zemljom toli liepom,
Toli divnom, milom samom Bogu!“²³*

Napisala je i dvije pjesme koje su posvećene Anti Starčeviću (pjesme „U spomen A. Starčevića“ i „Anti Starčeviću“). U njima, iako su posvećene povijesnoj osobi, opet je vidljiv element duhovnog pjesništva. Tako, npr. u prvoj pjesmi „U spomen A. Starčevića“ mogu se pronaći stihovi:

*„Nikad drugo zborit no istinu,
Ljubit Pravdu, ćerku vječnog Boga,*

²⁰ Kumičić, M. (1903). Pjesme. Zagreb. Knjižara L. Hartmana, 16., 17. str., pjesma „Blago tebi...“

²¹ Kumičić, M. (1903). Pjesme. Zagreb. Knjižara L. Hartmana, 26., 27. str., pjesma „Kratka radost“

²² Kumičić, M. (1903). Pjesme. Zagreb. Knjižara L. Hartmana, 125., 126. str., pjesma „U noći“

²³ Kumičić, M. (1903). Pjesme. Zagreb. Knjižara L. Hartmana, 28., 29. str., pjesma „Otačbini“

*Sve žrtvovat za otačbinu.*²⁴

O njemu nije pisala slučajno kao o jednoj povijesno važnoj osobi, već je (zajedno sa svojim suprugom) zadnje dane njegova života provela s njim i njegovala ga. O zadnjim danima njegova života je napisala i pokoju riječ, a nakon njegove smrti postala je upraviteljicom njegova doma. Zanimljivo je kako je u njegovom domu (nakon njegove smrti) jedno vrijeme boravio Ivan Merz. I o Merzovom životu je Kumičić pisala te upravo zahvaljujući njezinim zapisima je kasnije proglašen blaženim.

Nadalje, promotrimo li naslove pjesama ove zbirke može se uočiti jednostavnost i ponovljivost. Već u samom naslovu čitatelj može vidjeti kome ili čemu je pjesma posvećena, namijenjena ili o čemu govori. Primjer su pjesme „*Mojem čedu.*“, „*Moj zavičaj.*“, „*Otačbini.*“, „*Anti Starčeviću.*“, „*Sjeni kralja Tomislava.*“. U svim navedenim pjesmama autorica piše o onome o čemu je o naslovu riječ. Stoga, može se reći kako čitateljeva očekivanja nakon čitanja pjesme nisu iznevjerena.

Može se zaključiti kako čitati pjesme Marije Kumičić nije teško, no ipak ne treba ih promatrati samo kao ljubavne, domoljubne ili pejsažne pjesme, već u svima njima treba pozornost posvetiti i duhovnoj odrednici koja je prisutna u svim gotovo svim pjesmama ove zbirke.

Možda upravo zbog ponavljanja motiva i tema djela nisu postigla veliki uspjeh među čitateljskom publikom. No, za razliku od nje, Sida Košutić postigla je mnogo veći uspjeh.

10.2. Sida Košutić

Sida Košutić rođena je u Radoboju 1902. godine, a umrla 1965. godine. Za svoga života obavljala je brojne pozicije.²⁵ Iako je relativno kratko bila prisutna u javnoj književnoj djelatnosti, iza sebe je ostavila brojna djela. Stvarala je u razdoblju između dva svjetska rata.²⁶

²⁴ Kumičić, M. (1903). Pjesme. Zagreb. Knjižara L. Hartmana, 37., 38., 39. str., pjesma „*U spomen A. Starčevića*“

²⁵ 1921. godine postigla je zvanje učiteljice. Nakon toga je bila članica *Društva hrvatskih književnica*, urednica časopisa *Hrvatski list* te lektor u časopisima *Vijenac* i *Seljačka sloga*

²⁶ Stvarala je u razdoblju kada su stvarali i Antun Bonifačić, Serafin Mičić, Vinko Nikolić, Đuro Sudeta i brojni drugi.

Njezino se stvaralaštvo može podijeliti u tri faze gdje u prvoj fazi piše o mističnim i religioznim temama (djela: „*K svitanju*“, „*Portreti*“, „*Sluga vječne mudrosti*“). U drugoj fazi se okreće objektivnijem i realističnijem svijetu čega je najbolji primjer roman trilogija „*S naših njiva*“. Posljednja faza je obilježena zapravo prožimanjem obilježja karakterističnih za prvu i drugu fazu stvaranja, a neka od djela nastala u toj fazi su „*Vjerenička žetva*“, „*Osmijesi*“ te „*Mimoza sa smetljišta*“.

Često se u njezinim djelima mogu uočiti osjećaji samoće, boli, traženja, čežnje što uvjetuje određenu mističnost, potragu za smislom i istinom. Primjeri toga su zbirke pjesama „*Osmijesi*“, „*Vjerenička žetva*“ te „*Jezero mrtvo*“. U njenim pjesmama se mogu pronaći slični motivi kao i kod Marije Kumičić, no ovdje su oni estetski kvalitetnije opjevani.

10.2.1. Solsticij srca

Nakon objavljivanja svojih prvih djela, Sida Košutić je spominjana kao književnica izrazito katoličke orijentacije. Pišući, oslanjala se na kršćanski svjetonazor, etičke i odgojne smjernice te je zaokupljena zbiljnošću, borbom dobra i zla u čovjeku te vjerom u konačnu pobjedu dobra nad zlom. No, 1935. godine u Hrvatskoj prosvjeti je zabilježeno kako je izjavila ovo: „*Stoga ne bih rekla da uopće postoji katolička književnost kao umjetnost, već postoje samo književnici koji su katolici.*“²⁷ Kao autorica brojnih djela, ali i kao običan građanin, ona je bila svijesna povijesnih događanja, ratnih stradavanja, ali je od umjetnosti i dalje inzistirala da bude ono što jest te da ne bude uništena zbog negativnih vanjskih utjecaja. Po tome se uvelike razlikuje od Marije Kumičić u čijem se pjesništvu može pronaći utjecaj povijesnih i društvenih događanja onog doba.

Pjesnici pišući poeziju otkrivaju, priopćavaju čitateljima bitne istine o sebi, svojim proživljavanjima, ali i o drugima koji se ne razlikuju uvelike od njih samim. Te istine oni putem pjesničkih slika dočaravaju u djelima, prikazuju određeno duševno stanje, pokušavaju objasniti što se u unutrašnjosti čovjeka događa. Tako je to činila i Sida Košutić.

U tom kontekstu bitno je promotriti zbirku „*Solsticij srca*“ čije su pjesme inspirirane i posvećene Kristu. Neki od motiva koje je koristila su snijeg, ptice, pčele, san, umjetnici, jesen,

²⁷ Lice, S. (2015). Sida Košutić : Književnost svjetlosti

(https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=228135), posjećeno 10.8.2019.

zrikavci, vrt, sjemenke, voda, studenac, potok, polje i slično. Dakle, i ona je uzimala motive iz bogatog biljnog i životinjskog svijeta, no, oni se razlikuju od motiva koje je koristila Marija Kumičić.

Teme o kojima piše u toj zbirci su uglavnom svakidašnje: sjećanje na djetinjstvo, ljubav muškarca i žene, ljubavne boli, prijateljstvo, opraštanje. Mogu se pronaći i brojne pjesme koje prema temi možemo odrediti kao misaone pjesme. To su one u kojima progovara o prolaznosti života, putovanju, žaljenju za umrlima, o životu s Bogom, o svemiru i slično.

U određenim pjesmama moguće je pronaći stihove u kojima je vidljiva njena ljubav prema Bogu i Njegovom sinu. Svijet doživljava kao Božje čudo u kojem sudjeluje svaki čovjek zasebno. Za nju je Krist ljubav. Ona se Kristu obraća prisno kao i Bogu, moli ih za oprostjenje, moli za sve siromahe, vjernike i nevjernike, licemjere i sve ostale. Također, vjernike naziva prošnjacima (pjesma „*Prosjaci tvoji*“). Gospodina naziva jedinim koji je najbliži ljudima i u sreći, ali i u najvećoj boli:

„Dođi, Isuse, u proljeće naših duša.“²⁸

On je najbliži svima, njega se treba ljubiti:

„Kad je tako, Gospodine, a još je više nego tako, onda te molim, daj mi samo jedno: tebe da ljubim! Neka bude svaki moj dan bijelo zrno bisera koje ću poradi njegove dragocjenosti voljeti i – na večernjem oproštaju- njemu se slatko radovati, jer ću znati da nije izgubljeno za me nego će me čekati dok ja budem snivala. I kada ponovo osvane novi dan, za ovim opet novi, te vazda tako dok živim, ovo mi samo daj, Gospodine, da svaki dan moj bude dokaz da sam te ljubila.“²⁹

Također, u pojedinim sihovima piše o putovima božanske miline:

„Prije nego odeš, sama ću ti reći: idi.

Idi putem božanske miline, da umuknu dužnosti zovne.“³⁰

Kako zamišljamo motiv puta, posebice puta božanske miline? Kako bi motive poput ovih autori uspješno prikazali, potrebno je osmisliti takve pjesničke slike koje stvaraju poantu i koje se

²⁸ Košutić, S. (2002). Solsticij srca. Zagreb. Kršćanska sadašnjost, 51. str., pjesma „*Dođi ...*“

²⁹ Košutić, S. (2002). Solsticij srca. Zagreb. Kršćanska sadašnjost, 47., 48. str. pjesma „*Molitva (iz dnevnika jedne duše)*“

³⁰ Košutić, S. (2002). Solsticij srca. Zagreb. Kršćanska sadašnjost, 10., 11. str. pjesma „*Solsticij srca*“

razvijaju sve dok ne izađu na vidjelo, dok kod čitatelja ne stvore određeni dojam. Vlatko Pavletić u „*Poetici korelacija*“ piše kako ovakva upotreba slika je od velike važnosti kada se pjesnik odlučuje na opisivanje određenog duhovnog stanja čovjeka kojega je teško opisati. Slike kod čitatelja pobuđuju pojedinačne, individualne misli. One izražavaju sve ono što pjesnik u tom trenutku misli i osjeća. No, kada se želi nešto tako kompleksno prikazati, samo jedna pjesnička slika često nije dovoljna kao ni brojne riječi napisane na papiru. Dakle, kada se Sida Košutić odlučila pisati o ovim temama, ona je morala shvatiti da nema granica onome što odabrane pjesničke slike sugeriraju u svijesti čitatelja.

I ona, u svojim pjesmama, kao i Marija Kumičić, moli Boga za oprost, pravdu, utjehu.

*„molim te, Gospodine, sliku svojih ruku, razapetih za me,
unesi mi u oči;
milovanja moje kose.
U sjaju svetosti, čini mi se, Bože, da lik moje majke gleda sa
oltara
i hoće podići umornu ruku, da me pridigle i kaže:“³¹*

U pjesmama moli za sebe, moli za siromahe (pjesma „*U ime svih siromaha*“). U drugima, pak, izražava kajanje i divljenje prema Njemu. Kao i mnogi drugi, i ona se dotaknula teme života i smrti. Ona shvaća da je život prolazan („*A ja sam tako stara.*“).

*„Ludost je plakati za prijateljem koji nas je danas ostavio.
Taj nam ni jučer nije bio prijatelj.
Zato i mrtvi su nam živi, ako ih nismo izgubili
za života.“³²*

*„Tako ću živjeti i u času moje smrti, jer postoji Život koji
je iznad vremena, a zove se Bog i ljudska duša.“³³*

Često koristi motiv raskršća kao mjesta gdje čovjek ima mogućnost odabrati pravi put:

*„Gospodin pita i govori:
Tko još stoji na raskršću i ne zna kojim putem da krene.*

³¹ Košutić, S. (2002). Solsticij srca. Zagreb. Kršćanska sadašnjost, 15. str, pjesma „*Zaklon*“

³² Košutić, S. (2002). Solsticij srca. Zagreb. Kršćanska sadašnjost, 12. str., pjesma „*Sam*“

³³ Košutić, S. (2002). Solsticij srca. Zagreb. Kršćanska sadašnjost, 69. str., pjesma „*Ljudska duša*“

Ura odbija, kazaljke se neprestano pomiču naprijed. “³⁴

„Ima dana, mnogo dana, kad ne možemo moliti.

Nitko drugi, samo ti, Gospodine, znaš da su to dani suza.

Svakog takvog dana izmičeni stojimo na raskrsnici života. “³⁵

Prava poezija bi, prema Baudelaireu, trebala imati dvostruku funkciju. Prva je da priopćava, a druga da evocira.³⁶ Dakle, ona mora vršiti komunikaciju te biti posrednikom između autora i čitatelja i pritom na čitatelja ostaviti određeni dojam. Poezija Side Košutić je razumljiva, čitljiva i visoke kvalitete. Pjesničke slike koje je stvarala, a kojima je nastojala opisati duhovno stanje čovjeka, dopiru do čitatelja mnogo dublje nego što to čine pjesničke slike koje je osmišljavala i zapisivala prethodna autorica.

Ona nije pisala samo vezanim stihom već je napisala brojne pjesme slobodnim stihom što je vidljivo u zbirci „*Osmjesi*“ koja je objavljena 1940. godine u kojoj piše o svijetu velegrada, laži i lažnih veličina te obmana.

No, osim u stihu, pisala je i pjesme u prozi. Najviše uspjeha je postigla upravo takvim stihovima koji su prožeti jednostavnošću i ritmičnošću (pjesme „*Vječnost blaga miluje*“, „*Zavjet ljubavi*“, „*Posvetnici svijeta*“).

Nakon 1945. dolazi do društvenih promjena zbog kojih je bila prisiljena na šutnju. Na taj način je ona kao književnica, a isto tako su i njena djela, pala u zaborav. Bez obzira na tu činjenicu, nije se odrekla vrijednosti koje su je godinama vodile kroz život, a to su etička odgovornost i kršćanski svjetonazor.

Također, bitno je naglasiti kako, iako je bila zanemarivana od strane kritičara i čitatelja dugi niz godina zbog različitih razloga, svojim djelima je postigla mnogo uspjeha. U prilog tome ide i činjenica kako je 1950. godine A. Marković uglazbio njenu pjesmu „*Ljubav*“.

³⁴ Košutić, S. (2002). Solsticij srca. Zagreb. Kršćanska sadašnjost, 57. str., pjesma „*Put*“

³⁵ Košutić, S. (2002). Solsticij srca. Zagreb. Kršćanska sadašnjost, 60. str., pjesma „*Dani suza*“

³⁶ Pavletić, V. (2007). Poetika korelacija : sveopća mreža odnosa. Zagreb. Školska knjiga, 44. str.

10.3. Anka Petričević

Splitska klarisa Marija od presvetog srca, svjetovnog imena Anka Petričević, rođena je 1930. godine. Od 1956. godine odlučila se za život u samostanu sv. Klarise (u Splitu). Osim na tom području, istaknula se i u književnosti. Napisala je brojne zbirke pjesama, poeme, dramske radove, monografije te autobiografske proze. Brojni kritičari ju nazivaju pjesnikinjom duhovno-religijskog, zavičajnog te domoljubnog nadahnuća. Osim što je stvarala književna djela, odlučila je 1975. godine utemeljiti biblioteku „Symposion“ koja je uredila do sada 135 knjiga i još uvijek djeluje.

„Željela bih da ta djela budu dostupna našem narodu i našim čitaocima jer se preko njih događa duhovni i moralni preporod. Ona svjedoče i o Bogu ljubavi: On je punina ljubavi, aposlutni bitak, nemoguće je i zamisliti njegovo nepostojanje. Našem narodu treba poticaj da se trgne iz bezakonja i prihvati Boga kao spasenje naše i milinu.“³⁷

Paul Claudel, francuski pisac, jednom je prilikom rekao kako poezija proizlazi iz tajne povezanosti koja se događa između stvari i bića u prirodi, zapravo sve se ogleda u svemu. Iz ovih njegovih riječi i gore navedenog citata, nije teško zaključiti kako su sva djela Anke Petričević o Bogu i Njegovoj ljubavi.³⁸ Od zbirki pjesama koje je napisala i izdala potrebno je istaknuti nekoliko. Prvu zbirku je izdala 1961. godine, a nazvala ju je „Stazama ljubavi“. Već samim naslovom ove prve zbirke vidljivo je u kojem smjeru se kreće njeno stvaralaštvo. Nakon nje slijede „Sagni se, majko“, „More sjaja“, „Otkupiteljeva ljubav“, „Molitve srca“, „Moj vječi izvor“, „Sveta žrtva“, „Vječni izvor života“ i brojne druge.

Ona u pjesmama izražava svetu stvarnost usred koje se nalazimo, u njima se očituje prisnost pojedinca i Boga i Njegova sina. Bitni element svake umjetnosti je odnos. U poeziji se taj odnos očituje u pjesničkim slikama, idejama i osjećajima, a pjesničke slike koje ona koristi su karakteristične za duhovno pjesništvo (križ, vječnost, putovanje...). Kao što je Bog stvarao svijet u nekoliko dana (dakle, u fazama), tako i pjesnik stvara svoja djela u fazama. Stvara dio po dio te ih kasnije spaja u prekrasnu harmoniju gdje nijedno slovo, niti jedna riječ nisu previše. Sve je povezano i sve čini skladnu cjelinu.

Krist je za nju trajni pratilac, ali i pomoćnik na životnim stazama. On je tu u sretnim

³⁷ Slobodna Dalmacija, Splitska klarisa ulazi u Akademiju po prvi put u povijesti

(<https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/515459/splitska-klarisa-ulazi-u-akademiju-po-prvi-put-u-povijesti>), posjećeno 12.8.2019.

³⁸ Zanimljivo je kako je prvu pjesmu napisala već u trećem razredu osnovne škole, a u jednom intervjuu navodi kako su u srednjoj školi slušatelji počeli plakati na pjesmekoje im je čitala.

trenutcima, ali i u onim teškim. Bog je, dakle, ljubav. Često koristi motiv križa koji je Kristovo oruđe. On je pomoću križa savladao smrt, pakao i grijeh te je tako otvorio vrata Raja.

*„Izvedi dušu moju iz okova
smrtnoga tijela
da pođe svjetlim stazama
u pokoj vječnosti.*

*Ići ću za Tobom tiho
tiho, kao janje
koje pastir vodi
na rosne pašnjake.“³⁹*

Promišljala je i o vječnosti pa se ona kao motiv može često pronaći u pjesmama gdje je povezana s motivima poput neba i vode (mora). Osim njih, česti su i motivi poput zvijezda, svjetiljke, pjesme i vjetrova. Svi oni najavljuju Njegov dolazak i vječni život.

*„Kada vjetrovi zašume na našim
proplancima
i prvi se cvjetovi otvore*

Ti ćeš doći.“⁴⁰

U mnogim se pjesmama zahvaljuje Otkupitelju, Presvetom Trojstvu, Blaženoj Djevici Mariji.

*„A Tvoj zov
tajno odjekuje
u mojoj duši.“⁴¹*

Priroda i čovjek – dva tako različita, a tako povezana pojma. Oni nisu fiksirane, mrtve strukture, među njima vlada dinamičan odnos koji je obilježen stalnim promjenama. Dakle, u suživotu prirode i čovjeka vlada konstantna borba, a u toj borbi od presudne je važnosti

³⁹ Petričević, A. (https://hrcaj.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=136669), posjećeno 21.8.2019., pjesma „Izvedi dušu moju...“

⁴⁰ Petričević, A. (https://hrcaj.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=136669), posjećeno 21.8.2019., pjesma „Kada vjetrovi zašume...“

⁴¹ Petričević, A. (https://hrcaj.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=136669), posjećeno 21.8.2019., pjesma „Zašto uvijek žedam?“

strastvena nježnost. I upravo su pjesme Anke Petričević obilježene strastvenim, ali nježnim riječima i pjesničkim slikama koje čovjeka vode na pravi put.

Jedinstvo njezinih pjesama se najbolje uočava u jedinstvu raspoloženja, a ono se može definirati kao blago jedinstvo emocija. Nadalje, emocija se može definirati kao specifičan odnos prema sebi, drugima, određenim predmetima i slično. To je stanje duha koji je okrenut doživljavanju svijeta oko sebe. Ova pjesnikinja svijet doživljava na potpuno drugačiji način od Marije Kumičić ili Side Košutić. U njenom svijetu vlada jedinstvo kakvo nije vidljivo kod Kumičić ili Košutić. Zapravo pjesništvo sestre Marije je onakvo kakvo bi trebalo biti pjesništvo jedne osobe koja je život posvetila Bogu. Ono je blago, poletno i lako čitljivo. Ono ide ususret Bogu i niti u jednom trenutku nije pokleknulo. U njenim stihovima se neće pronaći sumnja u Boga, Isusa Krista, njegov dolazak i spasenje jer ona spasenje čeka raširenih ruku.

10.4. Nikola Šop

Nikola Šop, poznati pjesnik, pripovjedač i prevoditelj, jedan je od središnjih osoba hrvatske poezije 20. stoljeća. Njegovo stvaralaštvo se razlikuje od stvaralaštva Marije Kumičić, Anke Petričević i Side Košutić u nekoliko bitnih stavki. No, prvo općenito o njegovom stvaranju. Ono se može podijeliti u dvije faze.

Prva stvaralačka faza je trajala do 50-ih godina prošloga stoljeća i može se opisati kao izrazito religiozna, kristocentrična faza. Prvu zbirku je izdao 1926. godine, a nose naslov „*Pjesme siromašnog sina*“. Nakon nje slijede „*Nocturno*“, „*Isus i moja sjena*“, „*Od ranih i kasnih pijetlova*“, „*Tat i mjesečina*“, „*Za kasnim stolom*“ te pjesnička proza „*Tajanstvena prela*“ iz 1943. godine. U ovoj fazi stvaranja, Šop piše o svijetu prepunom malih stvari, običnim zbivanjima, skromnosti, oskudici, poniznosti, tišini, jednostavnosti. O nekim od tih tema su pisale i prethodne pjesnikinje, no, kod njega je vidljivo dublje poniranje u čovjekovu unutrašnjost.

Zapravo, riječ je o čovjekovom svakodnevnom, dehumaniziranom životu pa se tako u ovim zbirkama mogu pronaći pjesme u kojima piše o cvrčku, ovci, pijetlu, školskoj klupi, staroj svjetiljki, napuštenoj kući, staroj baki i slično. Njegovi junaci su „mali ljudi“ poput bake, prosjaka, sluškinje, raznosiča novina i slično.

„*Vretena sada čuj pamučni zuj.*“

U dvorištu to tamnom stare bake sjede.

*Al ne, to u kući bez psa čuvara
mačak čuči i prede, prede.* ⁴²

No, iza ovih naizgled jednostavnih i svakodnevnih motiva nalazi se uvijek neki viši skriveni, transcendentalni smisao kroz kojeg Šop prikazuje vlastiti doživljaj vjere i Boga te načina na koji Bog prilazi ljudima i njihovim problemima. Bog je svačiji, On je svugdje, On svima oprašta i nikoga ne napušta. Sve ima svoje unaprijed utvrđeno mjesto i vrijeme.

*„Kad se svrši tiha molitva, sve se opet
na svoj večernji posao vrati.* ⁴³

On u svojim pjesmama kritizira moderno doba, grad, civilizaciju strojeva, smatra da suvremena tehnologija neće donesti ništa dobrog. U zabludi su oni koji misle da svaku pjesmu mogu čitati na isti način. Tako se njegove pjesme u kojima se kritizira grad i gradski način života razlikuju od načina na koji to neki drugi autor čini. Svaka pjesma je svojevrsna poruka, no ne samo to. Ona zapravo ni nije svodljiva na jednu jedinstvenu poruku jer sve ono što pjesmu čini pravom pjesmom više je od svake (pa tako i najvažnije, najsloženije) poruke.

*„I umjesto da u školu idem, išo bih u dolinu,
da se divim novojmudrosti i savjetima.“*

Upravo iz tog razloga se stalno vraća u djetinjstvo gdje pronalazi sreću u malim stvarima i ljepoti prirode. Kako bi čitatelji razumjeli što je za njega sreća potrebno je pažljivo čitati pjesme. Njegove (pa tako i ostale) pjesme je potrebno čitati pažljivo, biti usredotočen na ono što čitamo, potrebno je prepustiti se srcem i umom, uživati u ljepoti pjesme, njenom jeziku i skladnosti. Pjesmu je potrebno čitati slovo po slovo, riječ po riječ kako bismo shvatili svaku pjesničku sliku, stih, strofu.

Prva zbirka, „*Pjesme siromašnog sina*“, sadrži brojne pjesme u kojima se može vidjeti povezanost lirskog subjekta s prirodom i pastoralnim životom. Također, u nekim pjesmama je vidljiva privrženost sv. Franji Asiškom. U pjesmi „*Lutanje siromašnog sina sv. Franje*“ lirski subjekt sebe naziva siromašnim, no on se ne boji iako zna da će mu stopala biti krvava od puta.

*„Bog je dobar, on ne zapušta
Ni crvka na drumu, ni malu ptičicu.
Ni list na grani, ni mrava marljivog.
Pa neće ni mene zapustiti dobri Bog.“* ⁴⁴

⁴² Palameta, M. (1994). O pjesništvu Nikole Šopa. Mostar. Napredak, 23., 24. str., pjesma „*Napuštena kuća*“

⁴³ Palameta, M. (1994). O pjesništvu Nikole Šopa. Mostar. Napredak, 20., 21. str., pjesma „*Veče u polju*“

⁴⁴ Petrač, B., Videk, N., Lončarević, V. (2009). Hvaljen budi, Gospodine moj : Sveti Franjo u hrvatskom

Postoje različiti oblici koji stvaraju povezanost između čovjeka i svijeta, Bog i čovjek se na različite načine susreću. Jedan od tih oblika je i kultura, tj. umjetnost općenito, a na poseban način pjesme pisane u stihu ili u prozi. Nikola Šop u svojim pjesmama pokušava opisati ono tajantveno, pokušava otkriti tajne koje su sakrivene u srcima pojedinaca, ali i u njegovom srcu. Njegovo srce je privrženo sv. Franji Asiškome⁴⁵ više no što je to vidljivo kod drugih autora (kod Kumičić ili Košutić on nije zauzimao bitnu ulogu). Tek kasnije kod Anke Žagar i Ivana Goluba u njihovim stihovima se može pronaći ovaj svetac.

U spomenutoj pjesmi „*Lutanje siromašnog sina sv. Franje*“ mogu se pronaći i ovi stihovi:

*„Po gorama hodam. Sočne sjene
domahuju mi, klanjaju se.
I zovu mene – mene
siromašnog sina svetog Franje.“*⁴⁶

Što su za njega sočne sjene? U knjizi „*Hvaljen budi, Gospodine moj*“ autori pišu o sv. Franji u književnosti te pokušavaju dati što kompletniji uvid u tu temu. Među autorima na koje su obratili pažnju bio je i Nikola Šop i ovi njegovi stihovi. Autori u toj knjizi napominju kako sočne sjene nisu ništa drugo nego čeljad hrvatska (svi ljudi dobre volje koji se i danas klanjaju ovom svecu). Također, u ovim se stihovima može vidjeti kako Šop želi slijediti učiteljeve stope, želi ići njegovim putem. Pritom ne želi biti isti kao svetac, već želi biti njegova sitna sjena koja će progovarati o temama o kojima je svetac isto progovarao.

Najboljom pjesničkom zbirkom u ovoj fazi smatra se zbirka „*Isus i moja sjena*“ koja je izdana 1934. godine. U njoj Šop odlučno očovječuje Isusa, dovodi ga među ljude i njihove svakodnevne probleme, sjeda s Njim u krčmi, promatra Ga dok čita novine. Isus se u njegovim pjesmama ne sakriva, on prilazi ljudima, sluša ih, razumije ih, pokušava riješiti njihove probleme. Zanimljivo je kako Šop Krista promatra kao brata, prijatelja, suputnika, a ne kao uskrslog i nadzemaljskog. U ovom se uvelike razlikuje od ostalih autora koji su spominjani u radu.

pjesništvu, 297.str.

⁴⁵ Sv. Franjo Asiški, svetac, siromah, čovjek, veliki vjernik i zaljubljenik u Isusa Krista koji je propovijedao vjeru te govorio o onome što je bitno u ljudskom životu, a to je vjera u Isusa Krista. Za njega su molitva i pobožnost, mir i pomirenje bili najbitniji. Njegov život su opjevali mnogi autori, u brojnim djelima se spominje njegovo ime.

⁴⁶ Petrač, B., Videk, N., Lončarević, V. (2009). *Hvaljen budi, Gospodine moj : Sveti Franjo u hrvatskom pjesništvu*

*„Onda ćemo poći u krčmu kraj grada,
koji liči na stari, nasukani brod.“⁴⁷*

Posebno je zanimljiv opis Isusa Krista u jednoj pjesmi gdje Isus nosi šešir i aureolu. Ovaj opis kritičari su shvatili kao pokušaj ujedinjenja ljudskog i božanskog, tjelesnog i duhovnog, egzistencijalnog i esencijalnog u jednoj osobi.

*„Prvi krik pijetla bit će britka strijela,
od koje će ti srce da krvari.
Drugi krik pijetla bit će mrak u dnu čela.
Prepoznat nećeš ni ljude ni stvari.*

*A trećim krikom kad se pijetli jave,
o Isuse, zateturat ćeš od bola.
Tvoj šešir će pasti s glave.
Šešir i aureola.“⁴⁸*

Bog je prisutan ne samo među ljudima, već i među životinjama. Potrebno je obratiti pažnju i na pjesme koje su posvećene njima. Na neobičan način je Šop pokušao duhovno i božansko prenesti u sferu animalnog što rijetki pjesnici čine. Primjer toga su pjesme poput „*San magaradi*“ te „*Molitve za starog psa čuvara*“.

*„Isuse, u ovom kasnom času sad
u sve staje ćemo ući
Od nježnosti ti ćeš svu magarad
blago za uho povući.“⁴⁹*

Riječ molitvu često upotrebljava u naslovu pa tako čitatelj može naći naslove poput „*Molitva za njezino tijelo*“, „*Molitva za vedru smrt*“, „*Molitva da već odem*“, „*Molitva da seljaci sretno stignu*“ i „*Molitva da svi imaju posla*“. Upravo završni ciklus zbirke „*Isus i moja sjena*“ nosi naslov „*Molitve*“ i sastoji se ukupno od devet pjesama. U svakoj se moli za nešto drugo ili nekoga drugoga, a pjesnik završava pjesmom „*Molitva da ne budem više pjesnik*“ kojom je vidljivo da su lirski subjekt i pjesnik u zbirci izjednačeni. Direktnim obraćanjem Bogu, ove pjesme zaista svojim oblikom podsjećaju na klasične molitve.

„Moj Bože, kako bih volio da ovoga časa

⁴⁷ Šop, N. (1996). Izabrane pjesme. Zagreb. Matica hrvatska, 55., 56. str., pjesma „*Kuda bih vodio Isusa*“

⁴⁸ Šop, N. (1996). Izabrane pjesme. Zagreb. Matica hrvatska, pjesma „*Kuda bih vodio Isusa*“

⁴⁹ Šop, N. (1996). Izabrane pjesme. Zagreb. Matica hrvatska, 57. str., pjesma „*San magaradi*“

*ostavim tašti rad za stolom.
Moj nevrijedni lik da s njima otkasa,
posrćući pod njihovim bolom.*⁵⁰

Iako su prethodno spominjani pjesnici isto koristili motiv molitve u svojim pjesmama, Šop je ovaj motiv iskoristio na potpuno drugačiji način. On se, za razliku od ostalih, moli za sitne, može se reći nebitne stvari. Moli se za seljake, za posao, za tijelo i slično što Košutić, Kumičić niti Petričević ne čine. One se mole za „velike“ stvari, za domovinu i vjeru.

Potrebno je posebno istaknuti motiv pijetla kojeg Šop koristi u brojnim pjesmama. Riječ je o pijetlu koji je zakukurikao tri puta nakon čega je Petar izdao Isusa Krista (motiv preuzet iz Biblije).

*„Možda je to od onog jutra,
kad ste triput zakriknuli od veselja,
što se Petar, pred ženama drhteći,
triput odrekao Krista.*⁵¹

Dakle, u prvoj fazi stvaranja, Šop je blizak Bogu, on mašta što bi radio s Njim, gdje bi ga vodio, o čemu bi razgovarali i slično. Moglo bi se reći da prepreka među njima nema. No, u drugoj fazi dolazi do stanovitih promjena na tematskom i motivskom planu.

U drugoj fazi njegova stvaralaštva je vidljiv značajan odmak od religijske tematike. Mijenja svoj poetski stil i odlazi u viša područja. On sada želi ploviti svemirskim vodama. Počinje se zanimati za svemir i relativnost vremena, poseže za drugim svijetom (onim nadzemaljskim). Najzanačnije zbirke iz ovog razdoblja su „*Nedohod*“ i „*Kućice u svemiru*“.

Iako se prva i druga faza njegova stvaralaštva naizgled veoma razlikuju, njih je ipak potrebno promatrati zajedno kao jedan jedinstveni krug koji je plod iznimnog pjesnika. U prvoj (ruralno- intimističkoj) fazi Isus je prikazan kao čovjek koji je prisutan na zemlji te razgovara s ljudima. U drugoj (kozmičko- eshatološkoj) fazi Isus je prikazan kao Uskrsli.

⁵⁰ Palameta, M. (1994). O pjesništvu Nikole Šopa. Mostar. Napredak, 66. str., pjesma „*Molitva da seljaci sretno stignu*“

⁵¹ Palameta, M. (1994). O pjesništvu Nikole Šopa. Mostar. Napredak, 31. str., pjesma „*Pangerik pjetlima*“

11. Suvremena književnost

Druga polovica 20. stoljeća obilježena je suvremenom ili postmodernom književnošću koja se uvelike razlikuje od moderne književnosti koja je obilježila početak tog stoljeća. Kao značajna godina za ovo razdoblje uzima se 1969. kada su nakon Hrvatskog proljeća mnogi hrvatski intelektualci, umjetnici i znanstvenici protjerani iz države. I u ovom razdoblju se mnogo toga dogodilo. Stoga je bitno spomenuti i 1980. godinu kada je umro Josip Broz Tito čime se Jugoslavija počela raspadati, a time i komunistički sustav. Desetak godina kasnije su u Hrvatskoj održani prvi izbori nakon Drugog svjetskog rata. U to vrijeme je počeo i Domovinski rat koji je ostavio velikih posljedica na stanovništvo.

Književnost tog vremena je obilježena pojavom brojnih stilova i oblika (stilski pluralizam). Autori koji stvaraju u tom razdoblju teže originalnosti, provokativnosti, neponovljivosti. Tradiciju ne osporavaju, ona postaje temelj stvaranja, uključuje se u književna djela. Osim zainteresiranosti za tradiciju, autori se počinju zanimati i za fantastiku. Počinju pisati o iracionalnim stvarima, stvaraju paralelne svjetove, bave se simbolikom, mističnim i okultnim stvarima. Brojni u djela uključuju razmišljanja o sebi, svojim mislima, izražavaju osjećaje, no u isto vrijeme se bave problemima u suvremenom društvu.

Neki kritičari ovo razdoblje književnosti smatraju vremenom imitiranja jer smatraju da je do sada sve već rečeno te da se u djelima sada imitira već rečeno, tj. nastaju varijacije na već nastala djela. Književnost se vraća slobodi što će osobito biti vidljivo u pjesništvu Anke Žagar.

11.1. Sumnja- temeljni motiv

Temeljni motiv ovog razdoblja je sumnja. Čovjek je shvatio da je shvatiti sebe zapravo misterij. Isto to pokušava se prikazati i u književnosti. Nije jednostavno shvatiti čovjeka, njegov nemir, njegove slabosti. Pojedinač živi u vremenu, no ipak sanja o vječnosti, nastoji znati što će se s njim dogoditi u budućnosti i slično. On sumnja u sve što postoji stoga je sumnja u 20. stoljeću najčešći i temeljni religiozni i duhovni motiv. Različiti su povodi sumnji, no najčešće je razlog egzistencijalne prirode (ratovi, neimaština, siromaštvo). Iako mnogi sumnjaju, kršćanstvo i dalje nastoji čovjeka izvesti na „pravi put“. Ono smatra kako čovjek postaje pesimističan, ne vidi Boga, ne čuje glas s Neba i sve to pojedince uništava. No, zadatak pravih kršćana je da takve pojedince izbave iz zla. Dakle, iako čovjek sumnja u postojanje Svevišnjeg, On je i dalje temeljno pitanje.

Strah od rata i ratnih stradanja te bolje budućnosti vidljiv je u pjesništvu Ivana Galeba koji je cijeli svoj život bio okrenut prema Bogu. Njegovo pjesništvo prije početka rata se uvelike razlikuje od pjesama koje je pisao za vrijeme i nakon rata.

11.2. Ivan Golub

Ivan Golub rođen je 1930. godine⁵². Osim što je obavljao svećeničku dužnost, bavio se i književnošću. Utemeljio je časopis „*Spectrum*“ te bibliografiju „*Hrvatska kršćanska bibliografija*“.

Književnim stvaralaštvom se počeo baviti relativno kasno, tek u zrelijoj dobi. Prve pjesme je napisao između 1951. i 1971. godine koje su dugo ostale nezapažene pa su tako tek 2011. godine objavljene pod naslovom „*Prvine*“. Upravo zbog nepoznavanja ovih pjesama, njegovi pjesnički počeci su se smještali na sam kraj 1970-ih i početak 1980-ih godina.

Nije poznato zašto su prva djela ostala nepoznata dosta dugo. Nagadanja su razna, a neka od mogućih razloga Mario Kolar je iznio u svom radu „*Golubove pjesničke prvine u kontekstu njegova pjesničkog opusa*“ gdje piše ovako: „*Razlozi zbog kojih svoje rane radove nije objavio u vrijeme kada su nastali Golub nam nije direktno obznanio, no čini se da se nije radilo (samo) o njegovoj odluci, nego je problem vjerojatno predstavljao i status koji je književnost duhovnog (katoličkog) nadahnuća, kojem korpusu pripada i Golubovo pjesništvo, imala u to vrijeme.*“⁵³ Rat, politička i vojna podjela naroda, egzili, okupacije, glad... sve je to dovelo do neprijateljskog konteksta prema duhovnom, religijskom pjesništvu kakvog su stvarali mnogi, a među njima i Ivan Golub.

Dakle, iako je počeo pisati relativno kasno, napisao je i objavio mnogo djela. Neka od njih su: „*Kalinovečki razgovori*“ (1979.), „*Trinaesti učenik*“ (1985.), „*Najprije čovjek*“ (1994.), „*Oči*“ (1994.), „*Milost*“ (1997.), „*Moji Božići*“ (1998.), „*Lice prijatelja*“ (2000.) i brojna druga.

Prvi ciklus pjesama je objavio 1978. godine „*Maksim in minimis*“. Deset godina

⁵² Jedan je od onih koji su svoj život odlučili posvetiti Bogu pa je tako postao svećenik i teolog.

⁵³ Kolar, M. (2013). *Golubove pjesničke prvine u kontekstu njegova pjesničkog opusa*

(<https://hrcak.srce.hr/114737>), posjećeno 23.7.2019.

nakon toga objavio je pjesničku zbirku „*Izabrana blizina*“. U njoj su najznačajniji tzv. razgovori između učitelja i učenika. Ukupno je dvadeset razgovora u kojima se mogu pronaći teme poput ljubavi, prijateljstva i života:

„Što je to voljeti

Ne znam

Što je to prijateljevati

Ne znam

Što je to ljubiti

Ne znam

Gdje počinje i gdje prestaje tijelo

Ne znam.“⁵⁴

Također, raspravljaju o moći, bogatstvu, tajnama, zvijezdama, vjetru, starenju, stvaranju i boli. O krivnji učitelj progovara:

„Mrak ti je stavio bič u ruku

da njime udaraš sebe

kako ne bi ljubio druge

ni drugi tebe“⁵⁵

Zapravo, svaki razgovor bi se mogao promatrati kao određena mudra izreka koju učitelj izgovara svom učeniku koji ga pažljivo sluša. Svaki razgovor, svaka pjesma nije do kraja napisana u rukama autora, već je dovršena onda kada ju čitatelj pročita te ju uobliči u svojoj svijesti i popuni sva mjesta neodređenosti u njoj. Dakle, svi „razgovori“ koje je Golub napisao nisu dovršeni razgovori (iako se tako ne čini), oni će biti dovršeni tek u svijesti čitatelja.

„*Razgovor sedamnaesti*“ je poseban jer sadrži „jednadžbu“ kojom Golub nastoji poručiti kako je bitno ne biti sam u životu. Nije toliko zanimljiva tema već način na koji je dio ovog razgovora napisan:

„ Ja + ja = ja

Isto ti + ti = ti

Ako ti je ja sve

nikad nećeš doći do mi

Isto tako ako ti je ti sve

⁵⁴ Golub, I. (2013). *Pohod milosti: izabrane pjesme*. Zagreb. Školska knjiga: Kršćanska sadašnjost, 89., 90. str.

⁵⁵ Golub, I. (2013). *Pohod milosti: izabrane pjesme*. Zagreb. Školska knjiga: Kršćanska sadašnjost, 100., 101. str.

*nikad ne ćeš doći do mi
Ako hoćeš doći do mi
moraš biti ja i ti
Doista mi = ja + ti*⁵⁶

Postoje oni kojima pjesništvo ovoga autora možda nije zanimljivo. To su oni koji ne posjeduju dar za čitanje i dekodiranje poezije. Za čitanje svake pjesme, pa i ove gore napisane, potrebna je osjetljivost za umjetničku riječ jer poseban oblik prenošenja nastaje onda kada pjesnik određenu emociju ili duševno stanje želi prenesti na druge. On (pjesnik) tada poseže za različitim načinima za koje smatra da bi mogli bolje doprijeti do čitatelja. Tako je Golub u ovom slučaju odlučio se poigrati jednadžbama koje su karakteristične za područje matematike.

U svojim zbirkama progovara i o dvanaestorici apostola. To je motiv koji je preuzet iz Biblije.

*„Spava opušten u barci
Ribari njih dvanaest na broju
na prstima odmakli
i pustili valu
da njiše umorna učitelja*⁵⁷

Dakle i u ovoj zbirci iz koje je pjesma („*Trinaesti učenik*“) Galeb govori o Kristu kao o učitelju i njegovim sljedbenicima. Osim učitelja, Galeb je u svojim pjesmama našao mjesta i za ostale biblijske likove poput Marije, Jude, Šimuna i Lazara koji se u pjesmama pojavljuju više nego kod ostalih analiziranih autora.

U zbirci pjesama „Oči“ nalazi se istoimena pjesma koja počinje ovako:

*„U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen.“*⁵⁸

Dakle, i on koristi klasičan oblik molitve u svojim pjesmama.

Zanimljivo je promotriti naslove pjesama u ovoj zbirci: „*Knjiga Izlaska*“, „*Blagoslivljajte Gospodina*“, „*Kako ti je lijepo Bog dao*“, „*Ponikni glavom*“, „*I Bog se zaželio razgovora*“, „*Prolazak je Gospodnji*“, „*Pranje nogu*“, „*Molitva vrtloga*“. Već iz samih naslova vidljivo je kako je i u ovoj zbirci središte njegova zanimanja Bog.

Kao svećenik i teolog, autor je dobro upoznat s biblijskim motivima i temama te ih

⁵⁶ Golub, I. (2013). Pohod milosti: izabrane pjesme. Zagreb. Školska knjiga: Kršćanska sadašnjost, 116., 117. str.

⁵⁷ Golub, I. (2013). Pohod milosti: izabrane pjesme. Zagreb. Školska knjiga: Kršćanska sadašnjost, 125. str.

⁵⁸ Golub, I. (2013). Pohod milosti: izabrane pjesme. Zagreb. Školska knjiga: Kršćanska sadašnjost, 197. str., pjesma „*Oči*“

uspješno uvrstio u svoja djela. Ovdje se mogu vidjeti sličnosti s Ankom Petričević koja je, kao klarisa, isto bila upoznata s biblijskim motivima te ih preuzimala i uvrštavala u svoja djela. Osim samog Boga, mogu se pronaći motivi poput Kalvarije, Nazareta, posljednjeg objeda, te likovi poput sv. Petra i anđela.

U pjesmi „*Kako ti je lijepo Bog dao*“ posljednji stihovi u kojima se autro izravno obraća Bogu glase ovako:

*„Voli te Učitelj, Ivane,
Ivane, Učitelj te voli. „⁵⁹*

Dakle, Učitelj je Bog, Bog je Svevišnji, Bog voli sve ljude, bez njega ne postoji niti sjena niti brojne zvijezde na nebu stoga treba Ga poštivati.

Njegovo pjesništvo prije rata se uvelike razlikuje od pjesništva koje je nastalo nakon rata. Društvene i gospodarske neprilike su utjecale i na njegov način pisanja i odabir motiva i tema. „*Molitva vrtloga*“ je zbirka koja je objavljena 1996. godine. Tada je rat u Hrvatskoj već završio, no njegove posljedice su i dalje bile vidljive. Potaknut užasnim stanjem u domovini, 1991. godine piše pjesmu „*Da 1991. bude godina mira a ne rata*“. Svjestan je da povratka nema, rat se dogodio i posljedice se trebaju pretrpiti:

*„Ne vraćaj se na raskršća
i ne maštaj o putu kojim nisi pošao!“⁶⁰*

*„A žestoka su vremena. Zašto se onda ne žestiti?
„Jer će biti satrti zlikovci,
a koji se u Gospodina uzdaju
baštinit će zemlju.“⁶¹*

Motiv smrti, nesreće i nezadovoljstva je u ovoj zbirci vidljiv u mnogim pjesmama, a i u kasnije izdanim zbirkama:

„Smrt na domaku.

⁵⁹ Golub, I. (2013). Pohod milosti: izabrane pjesme. Zagreb. Školska knjiga: Kršćanska sadašnjost, 212. str., pjesma „*Kako ti je lijepo Bog dao*“

⁶⁰ Golub, I. (2013). Pohod milosti: izabrane pjesme. Zagreb. Školska knjiga: Kršćanska sadašnjost, 275. str., pjesma „*Gospodin s tobom*“

⁶¹ Golub, I. (2013). Pohod milosti: izabrane pjesme. Zagreb. Školska knjiga: Kršćanska sadašnjost, 294., 295. str, pjesma „*Psalam*“

Smrt na odmaku. “⁶²

U kasnije izdanim zbirkama prevladavaju tamni motivi i tuga, no Golub govori kako ima nade te da ne treba odustajati (vidljivo u pjesmi „*Pad padneš pod križem*“):

„I kad padneš pod križem, ustani!“

Ispod svake pjesme u ovoj zbirci napisan je datum i mjesto kada je pjesma nastala. Iz tih zapisa se može vidjeti kako su pjesme nastale uglavnom početkom rata, 1991. godine. No, osim datuma, Golub se odlučio napisati i koji je to bio dan te kakvo je bilo vrijeme. Ovo je još jedna značajka koju možemo pronaći u njegovom pjesništvu dok u pjesništvu ostalih autora ne. Evo nekoliko primjera:

a) ispod pjesme „*Gospodin s tobom*“ piše: Zagreb, 1. ožujka 1991., petak sumorni

b) ispod pjesme „*I samo vali i vali*“ piše: Zagreb, 11. svibnja 1991., sunčana subota

c) ispod pjesme „*Kad padneš pod križem*“ piše: Zagreb, 1. listopada 1991., kišni utorak

Zbog ovih podataka na kraju pjesama većina njegovih kasnijih zbirki podsjeća na lirske dnevnik ili ljetopise. Može se primjetiti kako je zapisivao datume te mjesta što ostali autori nisu činili.

Golub je svjestan da nisu svi ljudi vjernici te da postoje oni koji svoje nevjerovanje pokušavanju nametnuti drugima:

„Nagovaraju me da Te ostavim.

A meni drago što Te ima,

što je moj put

hod po crtama Tvoga dlana. “⁶³

No, on ne popušta:

„Vjerujem u Boga Oca

svemogućega stvoritelja. “⁶⁴

Mnogo je pjesničkih zbirki i pjesama koje bi bilo potrebno barem spomenuti jer je on jedan od autora koji je omogućio novo shvaćanje Boga. Bog je za njega prijatelj, suputnik, ali

⁶² Golub, I. (2013). *Pohod milosti: izabrane pjesme*. Zagreb. Školska knjiga: Kršćanska sadašnjost, 283. str., pjesma „*I samo vali i vali*“

⁶³ Golub, I. (2013). *Pohod milosti: izabrane pjesme*. Zagreb. Školska knjiga: Kršćanska sadašnjost, 340. str., pjesma „*Bože*“

⁶⁴ Golub, I. (2013). *Pohod milosti: izabrane pjesme*. Zagreb. Školska knjiga: Kršćanska sadašnjost, str. 344., pjesma „*Moje vjerujem*“

on nije toliko blizak s Njim kao što je Šop blizak s Isusom Kristom. To je osobito vidljivo u kasnijim zbirkama zbog čega je njegovo pjesništvo prihvaćeno i izvan užih krugova katoličke književnosti.

Na kraju možemo reći kako je Ivan Golub izvrstan pjesnik koji je pisao pjesme različite dužine, pisao je u stihu i u prozi. Okušao se čak i u pisanju u haik formi. Na početku stvaralaštva mogu se primjetiti kolebljivost i nesigurnost lirskog subjekta koji progovara (primjer je pjesma „*A ja?*“ gdje lirski subjekt traga za pravim, duhovnim „ja“). U kasnijim fazama stvaranja autor je ipak više sabran, mirniji te se okrenuo prema vlastitoj nutrini.

Pisao je o Bogu te ostalim biblijskim temama (kao i Anka Petričević). No, u nekoliko pjesama je problematizirao odnos prema književnosti, točnije što znači biti pjesnik i što je poezija. Primjer su pjesme „*Biti pjesnik*“ i „*Kojima je sve jasno*“.

11.3. Anka Žagar

Anka Žagar rođena je 1954. godine. u Gorskom Kotaru. Jedna je od značajnijih suvremenih hrvatskih pjesnika. Prvu je zbirku izdala 1983. godine pod naslovom „*Išla i ... sve zaboravila*“ nakon koje su slijedile „*Onaon*“, „*Zemunice u snu*“, „*Bešumno bijelo*“, „*Nebnice*“, „*Guar, rosna životinja*“, „*Stvarnice, nemirna površina*“ i brojne druge.

Ova pjesnikinja se u mnogočemu razlikuje od prethodno spominjanih autora jer u svojim djelima često problematizira odnos jezika i stvarnosti, način na koji stvara (piše, razmišlja) je drugačiji. Ne radi se samo o promjeni načina pisanja, o napuštanju jednog načina pjesničkog izražavanja i prihvaćanju novih književnih postupaka (iako je to u velikoj mjeri prisutno) već je tu riječ o spoju dječijeg govora, sanjarenja i promišljanja o granicama jezika. Mnogi kritičari njeno pjesništvo definiraju kao infantilno-lunarno-afazijsko pjesništvo. No, što to znači? ⁶⁵ Spojivši ova tri značenja, moglo bi se reći kako je pjesništvo Anke Žagar obilježeno djetinjastim, sanjarskim izrazom u kojem se sposobnost govora polako gubi. Dakle, vidljiv je

⁶⁵ Kako bi razumjeli značenje ovih riječi, potrebno je opet prvo posegnuti za rječnikom. Vladimir Anić u Rječniku hrvatskoga jezika riječ infantilno objašnjava kao djetinjast, nezreo. Značenje riječi „luna“ može se pronaći u Velikom rječniku stranih riječi gdje je navedeno kako riječ luna dolazi od latinske riječi „luna“ što označava mjesec. Iz toga proizlazi da riječ „lunar“ označava mjesečara, onog koji mjesečari. U istom tom rječniku afazija je objašnjena kao nijemost, zanijemlost, poremećan sposobnosti govora zbog oboljenja mozga.

prekid sa svakom tradicijom koja je do tada postojala i koja je bila vidljiva kod prijašnjih autora. Da je tome zaista tako, pokušat ću objasniti u narednih nekoliko stranica.

„*Išla i ... sve zaboravila*“ je prva izdana zbirka koja započinje pjesmom „*Šuma*“. Početak pjesme glasi ovako:

*„napišem šuma i bude šuma
idem moram u šumu po drva
vrijeme je za toplije*

*mene je strah
zato pjevam*

*pjevam šuma i nije šuma – ja sam
kako sam ponizna kako sam moćna
stablata je najmojija
hoću se srušiti hoću se skrušiti
skroz
u šumu“⁶⁶*

Za ovu pjesmu brojni kritičari navode kako se ona može shvatiti kao programatska, paradigmatična za cijeli autoričin stvaralački opus. Pjesma je pisana slobodnim stihom, bez velikog početnog slova, bez interpunkcije (osim u dva navrata što nikako nije slučajno učinjeno) te je vizualno simetrična (ukupno četiri stiha). Pravila sintakse se također ne poštuju, ona teži eliptičnosti, afaziji, infantilnom govoru (primjer je stih „*stablata je najmojija*“⁶⁷). Dakle, Anka Žagar u ovoj pjesmi uspješno razbija pravila gramatike, sintakse te stvara vlastite riječi.

Ako nas kao čitatelje ova pjesma iznenadi, fascinira ili zbuni, to ne znači da ju trebamo odbaciti te ju smatrati odmah nerazumljivom. To zapravo znači da čitatelj treba uložiti određeni napor u čitanje kako bi razumio pjesmu te zašto Žagar čini to što čini u svojim pjesmama. Te jezično- glasovne promjene trebaju u isti mah kod čitatelja izazvati uzbuđenje, odvratiti ga od stava koji čovjek ima u praktičnom životu, trebaju ga navesti na novi način doživljavanja. One ga moraju prenesti u posebno raspoloženje.

⁶⁶ Maleš, B. (2010). Poetska čitanka suvremenoga hrvatskog pjesništva (1950. – 2010.). Zagreb. Hrvatsko društvo pisaca, 226. str., pjesma „*Šuma*“

⁶⁷ Maleš, B. (2010). Poetska čitanka suvremenoga hrvatskog pjesništva (1950. – 2010.). Zagreb. Hrvatsko društvo pisaca, 226. str., pjesma „*Šuma*“

Sljedeća zbirka je „*Onaon*“ u čijem naslovu možemo pronaći još jedan primjer autoričine novotvorenice. Zapravo, ovdje je riječ o spajanju spolnosti (muški i ženski spol sada je jedno). I u ovoj zbirci se mogu pronaći pjesme za koje su karakteristični asocijativni motivi, sentimentalnost (odnos ona i on), razlomljenost sintakse, gramatike, leksila.

„*Guar, rosna životinja*“ je još jedna zbirka u kojoj se mogu pronaći primjeri infantilnog pjesništva. Guar nije životinja, iako se to sugerira u naslovu. Guar je jezični konstrukt koji u pjesmi stječe određeni identitet i sposoban je primiti sve što mu se jezično upućuje. Guar nije životinja, to je ime koje se zbilji vraća putem infantilne ženske osjećajnosti. Guara, koji nije životinja, čitatelj može pronaći i u jednoj pjesmi u zbirci „*Stvarnice, nemirna površina*“. Mnogi kritičari kažu kako se u njoj može pronaći „višak“ zbilje. Poznato je kako cilj pjesme nije da da određeni iskaz o predmetu, već da postigne određeno emocionalno uzbuđenje te da djeluje na duševno stanje čovjeka. Zbog toga metafore, oksimoroni i ostala stilska sredstva koje pjesnici upotrebljavaju dobivaju na značaju. Pjesnik ne priopćava, on sugerira, a Žagar u svojim pjesmama sugerira mnogo o važnosti jezika.

Dakle, ona nije pisala samo pjesme u stihu, već i u prozi što se može primjetiti u nekim zbirkama. Primjer je pjesma iz prve zbirke „*Išla i ... sve zaboravila*“, a naslov pjesme je „*skoro noćenje i dalje skoro*“. ⁶⁸

Već sam prije napomenula kako Žagar ima naviku spajati riječi te na taj način stvarati nove riječi kojima je značenje upitno. Primjer su riječi poput sebetine i rećikišabrzojavhod, cvatuće i slično. Također, stvara spojeve riječi poput jednosobni dan, cijena zraka, metalno sunce, večernji krvotok, voćni mrtvac i mrtvi nudisti gdje je zapravo nemoguće spojiti te dvije riječi zajedno kako bi činile smislenu cjelinu. Već je A. Rimbaud izjavio kako je budućnost poezije vezan uz novi jezik: „*To će biti jezik kojim će razgovarati duše, koji će sažimati sve mirise, zvukove, boje, kojim će misao kočiti i povlačiti misao.*“ ⁶⁹

U nekim se zbirkama mogu pronaći i primjeri vizualnog pjesništva. Primjer je pjesma „*zdravica G*“ koja je pisana u obliku kaleža u kojoj se mogu pronaći motivi poput suza, kaleža, lubanje, vječnog doma, krčme i srca. Primjer je i pjesma „*nakon svega*“ koja je pisana u obliku svijeće za koju odmah na početku pjesme piše da je pobožna. U jednoj i u drugoj pjesmi mogu se pronaći motivi koji su karakteristični za religiozno pjesništvo no udruženi s drugim motivima na čitatelja ostavljaju očuđujući efekt. No nisu samo one primjer toga. Motivi poput boga, vječnog doma, svegog Jurja se mogu pronaći i u ostalim pjesmama u drugim zbirkama. No,

⁶⁸ Žagar, A. (1983). *Išla i ... sve zaboravila*. Zagreb. Sveučilišna naklada Liber, 12. str.

⁶⁹ Pavletić, V. (2007). *Poetika korelacija : sveopća mreža odnosa*. Zagreb. Školska knjiga, 54. str

bitno je naglasiti da se ti motivi ne pojavljuju u oblicima u kojima su se pojavljivali kod pjesnika poput Ivana Goluba ili Anke Petričević. Kod ovih pjesnika su motivi i njihova funkcija u pjesmi jasni u potpunosti, dok to nije slučaj kod Anke Žagar. Kao primjer donosim dio pjesme „zdravica G“:

zdravica G

*kaleži su izvrnute lubanje
opojna im kaplje gorkost
suza napregnuta
strži zipla dlanova kao
šuma obnažena
tijela
jednoga
stišana je rosna
kapilara u potkrovlju
vječnog doma. kaleži su
zanosne postelje do bola
ulegnute. do rasta.⁷⁰*

Pjesma „*invokacije muzolike*“⁷¹ je zanimljiva već po samom naslovu. Invokacija označava zazivanje bogova ili muza kako bi autoru pomogle u stvaranju djela. To je postupak koji su koristili klasični pjesnici poput Homera, Marulića i brojnih drugih. Na ovaj način je Žagar pokušala spojiti tradiciju i suvremenu književnost. No, u pjesmi nema klasične invokacije, a motivi poput boga i epskih junaka se mogu pronaći u njoj, no opet su iskorišteni na netipičan način.

*„za invokiranja krtica iznutrica
tek bi plijen pticama bio
i glazba psu neugošćenu⁷²“*

Motiv boga (ali pisano malim slovom) se može pronaći u više pjesama:

⁷⁰ Žagar, A. (1983). *Išla i ... sve zaboravila*. Zagreb. Sveučilišna naklada Liber, 17. str.

⁷¹ Žagar, A. (1983). *Išla i ... sve zaboravila*. Zagreb. Sveučilišna naklada Liber, 26. str.

⁷² Žagar, A. (1983). *Išla i ... sve zaboravila*. Zagreb. Sveučilišna naklada Liber, 26. str., pjesma „*invokacija muzolike*“

*„priklanjam se rukama, bože, u jesen neka mi kao
lišće, neka se čuje u mojoj pjesmi, s koje
strane izlazim na vidjelo tebe će noć
taknuti umjesto mene“⁷³*

*„djevojčice, bog ti je u jarak
pao kad si iz šume izašla, ruke
su ti govorile svježe bijele riječi „⁷⁴*

U pjesmi „posveta“ vidljiv je dijalog između boga i sina:

*„- što misliš o tom kadru, bože
- mislim da si od sebe sam, sine“⁷⁵*

U pjesmama zna koristiti i motiv duše gdje promišlja o unutrašnjosti čovjeka, no i taj motiv, kao i sve ostale, povezuje s ostalim motivima na netipičan način:

*„ujutro padam u svjetlost kao u pijesak
kaznenog prostora tu stišana duša
kao krumpir beskoštena iznutra je
dobroga tvoja bez živaca i još „⁷⁶*

*„a što bi duša drugo nego gorjela
ili spava – ako je još nema“⁷⁷*

Ona shvaća kako mi (ljudi) posjedujemo dušu, no ne samo mi. Ali, stvari ne posjeduju dušu, stvari su svete:

*„jer neću išta s dušom
samo stvari hoću, one su svete
one ne osjećaju
one me se ne sjećaju“⁷⁸*

⁷³ Žagar, A. (1983). Išla i ... sve zaboravila. Zagreb. Sveučilišna naklada Liber, 51. str., pjesma „tebe će noć“

⁷⁴ Žagar, A. (1983). Išla i ... sve zaboravila. Zagreb. Sveučilišna naklada Liber, 56. str., pjesma „ljubavna“

⁷⁵ Žagar, A. (1983). Išla i ... sve zaboravila. Zagreb. Sveučilišna naklada Liber, 66. str., pjesma „posveta“

⁷⁶ Žagar, A. (1983). Išla i ... sve zaboravila. Zagreb. Sveučilišna naklada Liber, 73. str., pjesma „buđenje“

⁷⁷ Žagar, A. (2008). Stvarnice, nemirna površina. Zagreb. Meandar Poezija, 9. str. – 18. str., pjesma „Nemirna površina“

⁷⁸ Žagar, A. (2008). Stvarnice, nemirna površina. Zagreb. Meandar Poezija, 9.str. – 18. str., pjesma „Nemirna

Pazila je i na ritmičnost pjesama. Primjer je stih „*trebam rimu miru*“ ili „*pahuljo- tijelo živo odijelo*“⁷⁹.

Pjesnički jezik je ovisan o radnjama lirskog subjekta u svim pjesmama. A govor lirskog subjekta je djetinjast („*rekla idem da neću*“). Svjesno izjednačava lirskog subjekta s djetetom za što se može naći potvrda u pjesmi „*Kupa- brizni hod*“ gdje u jednom stihu piše „*teško ću čitati kad odrastem*“. Riječ kao „jedinica sadržaja“ nije isto što i „pojam“ i to treba razlikovati jer ima mnogo pojmova za koje ne postoji riječ, pa nema ni sadržaja riječi i toga je Žagar bila svjesna.

Često se odlučila na ponavljanja određenih riječi:

*„išla kroz šumu išla i sve zaboravila
išla kroz šumu išla i sve zaboravila
išla kroz šumu išla i sve usput“*⁸⁰

*„pahuljo- tijelo živo odijelo
pahuljo – otežavaš mi
pahuljo – kritiko čiste
radosti
nesvjestice“*⁸¹

No, ona je svjesna da na kraju svega je potrebno vratiti se jeziku o čemu zapravo problematizira u svojim pjesmama. Eksperimentira s jezikom, iskušava njegove granice, pokušava ih probiti, stvarati nova značenja, nove riječi i upravo u tome se mogu pronaći elementi suvremenog pjesništva.

*„kiši mi fon u grafem za vrat“*⁸²

površina“

⁷⁹ Žagar, A (2008). Stvarnice, nemirna površina. Zagreb. Meandar Poezija, 19. str., pjesma „*Pahuljo, tijelo pamćenja*“

⁸⁰ Žagar, A. (1983). Išla i ... sve zaboravila. Zagreb. Sveučilišna naklada Liber, 15. str., pjesma „*išla kroz šumu išla i sve zaboravila*“

⁸¹ Žagar, A (2008). Stvarnice, nemirna površina. Zagreb. Meandar Poezija, 19. str., pjesma „*Pahuljo, tijelo pamćenja*“

⁸² Žagar, A. (1983). Išla i ... sve zaboravila. Zagreb. Sveučilišna naklada Liber, 19. str., pjesma „*pjev*“

*„jezik će prvo malo ubiti
sve će potom u nj stati
i mrvice i trupac u ustima „⁸³*

*„ići boli me. od čega ostariš li
vratit ću se tekstu i priznati“⁸⁴*

Često u istoj pjesmi upotrebljava riječi početak i kraj kao dvije riječi suprotnoga značenja (antonimi):

*„sad će reći amen, sad će sunce prestati
kraj njegove rečenice je kraj svijeta
ili njegov početak“⁸⁵*

*„i točka je
točkast trenutak
i kraj i početak
sve cvatuće sada“⁸⁶*

Na temelju navedenih primjera može se zaključiti kako se pjesništvo Anke Žagar uvelike razlikuje od pjesništva Marije Kumičić, Side Košutić i ostalih spominjanih autora. Ona u velikoj mjeri promišlja o jeziku što ostali autori nisu činili ili to nije bilo vidljivo u tolikoj mjeri. Motive i teme o kojima piše se također razlikuju od onih koje su koristili drugi. A i način na koji lirski subjekt progovara je drugačiji. Lirski subjekt u njenim pjesmama je izjednačen s djetetom i dječijim naivnim govorom. Moglo bi se reći da je odnos između tema i motiva i čitatelja mnogo drugačiji kod ostalih pjesnika nego kod nje. Brojne njene pjesme izazivaju šok kod čitatelja koji postaje žrtva, on se ne osjeća sigurnim u pjesmi već je u potpunosti zbunjen.

⁸³ Žagar, A. (1983). Išla i ... sve zaboravila. Zagreb. Sveučilišna naklada Liber, 57. str., pjesma „učila govoriti“

⁸⁴ Žagar, A. (1983). Išla i ... sve zaboravila. Zagreb. Sveučilišna naklada Liber, 71. str., pjesma „stavi se u službu jastreba“

⁸⁵ Žagar, A. (2008). Stvarnice, nemirna površina. Zagreb. Meandar Poezija, 22., 23. str., pjesma „zaveslaj“

⁸⁶ Žagar, A. (2008). Stvarnice, nemirna površina. Zagreb. Meandar Poezija, 25. str., pjesma „cvatuće sada“

12. New Age

Brojne promjene nastale na područjima znanosti, tehnologije, društva, obrazovanja i ostalim područjima su uvelike utjecale na način čovjekova razmišljanja. Više ga nije zanimao život s Bogom, već on želi postati Bog. Stoga, nije ni čudno što se krajem 20. stoljeća pojavio još jedan novi pokret.

New Age ili Pokret Novog doba je duhovni pokret koji je nastao 70-ih godina 20. stoljeća u zapadnim zemljama. Bitno je naglasiti kako to nije organizirana religija jer u sebi sadrži vjerovanja i ideje iz različitih religija. Kao pokret zagovara reinkarnaciju, politeizam, panteizam, animizam što bi značilo da sadrže određena vjerovanja iz kršćanstva, budizma, hinduizma, teozofije, antropozofije te gnosticizma. Također, zagovara cjelovitost tijela, duše i duha, a naglasak stavlja na prirodno zdravlje i duhovno iscjeljivanje. Uči nas da pronađemo „Više Ja“, da postanemo bogovi. Iz tog razloga pripadnici ovoga pokreta vjeruju da čovjek može izliječiti samog sebe.

Iako brojni nisu upoznati s pokretom i njegovim glavnim značajkama, ipak se vjeruje kako je on prisutan već stoljećima te da smo tek u zadnje vrijeme postali svjesni njegova postojanja. Moria Noonan u djelu „*Duhovne obmane*“ piše o postojanju triju hereza pokreta. Prva je monizam, tj. vjerovanje da je sve jedno te da smo svi mi jedno. Drugu herezu naziva panteizmom i objašnjava ju kao vjerovanje da smo svi bog. No, to se ne odnosi samo na ljude, već i na životinje, biljke, predmete i sve ostalo. Zadnja hereza jest gnosticizam, odnosno vjerovanje kako je materija zlo te da je čovjek božanska iskra koja je zarobljena u materiji zla. Kako bi ljude osvjestili takva stanja, koriste se različitim praksama kao što su vođene vizualizacije, kanaliiziranje, seanse, vidovnjačka savjetovanja i slično.⁸⁷

New Age i kršćanstvo se nikako ne smiju izjednačavati. Pokret Novog doba je vrlo varljiv, iznosi teorije o Bogu, čovječanstvu te svijetu koji nisu nikako u skladu s vjerovanjima pravih kršćana. Ovaj novi pokret negira postojanje pakla, tj. njegovi pripadnici smatraju kako je pakao dio astralnog ili duhovnog svijeta te tvorevina ljudskih osjećaja i misli. Može se reći kako smatraju pakao čistom ljudskom iluzijom.

Mnogi koji se danas izjašnjavaju kao kršćani nisu ni svjesni da su upali pod zamku ovog pokreta jer je ono što oni zagovaraju, a to su sloboda, autentičnost te samodostatnost, smatraju se svetim. A upravo sloboda te autentičnost privlače ljude današnjice.

⁸⁷ Noonan, M. (2013). *Duhovne obmane*. Zagreb. Teovizija

Još je nekoliko razlika između novog pokreta i klasičnog učenja kršćanstva. Kako bi se te razlike što jednostavnije objasnile, poslužit ću se tabličnim prikazom u kojem će biti izdvojeno ono najbitnije.

KRŠĆANSTVO	NEW AGE
-monoteizam = vjerovanje u jednog jedinog Boga	-monizam= vjerovanje da je sve jedno, svi su bog = dakle, postoje mnogi bogovi
-Bog = istinski Bog, stvoritelj svega, On je pravedan	-Bog je neosobna sila, univerzalna svijest, energija , On je amoralan tj. zao u svojoj krajnjoj prirodi
-Bog je transcendentalan	-Bog je imanentan
-ljudi su stvoreni od Boga	-ljudi su bogovi
-čovjek sebe predaje Bogu	-čovjek evoluirao u boga
-usmjerenost na Boga	-usmjerenost na čovjeka
-postojanje objektivne (biblijske) istine	-postojanje subjektivne (iskustvene) zbilje
-spasenje duše putem Isusa Krista, Gospodina i Spasitelja	-ostvarivanje sebe kroz samoispunjenje božanstvenosti
-Isus Krist je utjelovljeni Bog, jedinorođeni Sin Božji	-Isus Krist je jedan od cikličkih manifestacija neosobnih bogova i često se izjednačava s duhovnim vodičima, guruima, prosvjetljenim učiteljima
-jedan je život i jedna je smrt	-vjerovanje u reinkarnaciju, smrt je samo iluzija i nema konačne posljedice
-vrijeme = linearno	-vrijeme = cikličko
-Istočni grijeh je najveći ljudski problem	-čovjek je za patnju i zlo sam kriv
-Spasitelj = Isus Krist	-spasitelj =sam čovjek
-grijeh je korijen zla	-neznanje je korijen zla
-Biblija je Riječ Božja, ona je temelj svega	-sinkretizam = pokret iz različitih religija i filozofija uzimao „djeliće“
-logika, razum	-iracionalnost

13. Zaključak

Celzo, filozof koji je živio u 2. stoljeću osporavao je kršćansku vjeru. Smatrao je kako nije moguće da postoji tako malo spisa o onome koji je omogućio slijepcima da progledaju, mrtvima da ožive, koji je nahranio mnoštvo s nekoliko kruha i ribe, koji je pretvorio vodu u vino i slično. Jednom prilikom je izvrsno opisao kršćane:

"Kršćani, nepotrebno je ponavljati, krajnje preziru jedni druge. Kleveću se neprestano na najgore moguće načine i nikako se ne mogu dogovoriti ni oko čega u svojim učenjima. Svaka njihova sekta zastupa svoje odvojeno učenje, puni glave svojih pripadnika vlastitim prijevaram besmislicama i proizvodi savršene ovce od onih koje pridobije za njih."

U što mi na kraju vjerujemo? U nešto što je nastalo, ali se kroz stoljeća promijenilo i zapravo neznamo više što je istina, a što nije i sada živimo prema vlastitim pravilima. Na jedinstven način, književnici pokušavaju prikazati utjecaj ekonomije, robe, novca na današnji svijet. Vrijeme se mijenja, prostor u kojem živimo se mijenja, a ljudi ne obraćaju pozornost na to. Stoga, autori posežu za drugačijim načinom izražavanja. Umjesto da pišu o problemima u koje je društvo zapalo, oni veličaju te iste probleme s nadom da će netko shvatiti poantu njihovih djela. Ne kaže se bez razloga da je riječ jača od bilo kojeg mača.

Vjerovanje u nešto natprirodno čovjeka može potaknuti na bolji život, no nikako ne može poticati na sukobe što se kroz prošlost događalo često. Ne živimo u toliko različitom vremenu kao naši roditelji. Istina je da se mnogo toga materijalnog promijenilo i to je utjecalo na način života, no, vjera u Boga, vjera u natprirodno je ostala ista. I upravo ta vjera je mnogima izvor pisanja, razmišljanja. Teme su iste, samo se promijenio način na koji se o tim temama govori isto kao što i religija postoji i dalje samo na jedan nereligiozan način što je vidljivo u pjesništvu Anke Žagar.

14. Sažetak

Hegel je pojam duhovnosti definirao kao umnost, a um objašnjava kao realitet koji je uzdignut do stupnja istine. Um je svjestan samog sebe, svog postojanja. Za ovog filozofa duh je običajna stvarnost, on je neuništiv, on je osnovna točka svih ljudi i njihova svrha i cilj. Dalje duh definira kao samosvijest koja se ne smije promatrati pojedinačno već svaki pojedinac mora biti svjestan univerzalne povezanosti s drugima. Povezanost se temelji na prošlosti, sadašnjosti i budućnosti koja će tek doći.

O duhu i duhovnosti su promišljali i brojni književnici poput Marije Kumičić, Side Košutić, Nikole Šopa, Anke Žagar i brojnih drugih kod kojih se motivi vezani uz duhovnost pronalaze isprepleteni s religioznim motivima. Oni svi promišljaju o svijetu, prolaznosti života, životu s Bogom ili bez njega, ali i o jeziku i ulozi jezika u životu.

Ključne riječi:

duhovnost, religioznost, književnost, jezik

Summary:

Hegel defined the term spirituality as mindfulness and explains the mind as reality that is elevated to the degree of truth. The mind is conscious of itself, of its existence. For this philosopher the spirit is the ordinary reality, it is indestructible, it is the basic point of all people and their purpose. He further defines the spirit as self-awareness, which must not be viewed individually, but each individual must be aware of the universal connection with others. The connection is based on the past, present and future that is yet to come.

Many writers, such as Marija Kumičić, Sida Košutić, Nikola Šop, Anka Žagar and many others have been thinking about spirit and spirituality, where motives related to spirituality are

found intertwined with religious motives. They all reflect on the world, the transience of life, life with or without God, but also the language and role of language in life.

Key words:

spirituality, religiosity, literature, language

15. Literatura

Građa:

1. Žagar, A. (1983). *Išla i ... sve zaboravila*. Zagreb. Sveučilišna naklada Liber
2. Žagar, A. (2008). *Stvarnice, nemirna površina*. Zagreb. Meandar Poezija
3. Žagar, A. (2012). *Crta je moja prva noć : izabrane pjesme*. Zagreb. Matica hrvatska
4. Kumičić, M. (1903). *Pjesme*. Zagreb. Knjižara L. Hartmana
5. Košutić, S. (2002). *Solsticij srca*. Zagreb. Kršćanska sadašnjost
6. Golub, I. (2003). *Dušom i tijelom*. Zagreb. Društvo hrvatskih književnika
7. Golub, I. (1994). *Oči*. Zagreb. Naprijed
8. Golub, I. (2013). *Pohod milosti: izabrane pjesme*. Zagreb. Školska knjiga: Kršćanska sadašnjost
9. Šop, N. (1996). *Izabrane pjesme*. Zagreb. Matica hrvatska
10. Šop, N. (1934). *Isus i moja sjena*. Zagreb. Matica hrvatska
11. Šop, N. (1980). *Božanski ciklus: izabrane pjesme*. Zagreb. Nakladni zavod Matice hrvatske

Literatura:

1. Petrač, B. (2003). *Jakovljeve ljestve hrvatske lirike : eseji o hrvatskim pjesnicima*. Zagreb. Kršćanska sadašnjost
2. Noonan, M. (2013). *Duhovne obmane*. Zagreb. Teovizija
3. Jambrek, S. (2005). *Kršćanstvo i new age duhovnosti : sličnosti i suprotnosti*. Zagreb. Bogoslovni institut
4. Petrač, B. (2000). *Hrvatska božićna lirika : od Kranjčevića do danas : antologija*. Zagreb. Naklada Jurčić
5. Jurica, N., Petrač, B. (1999). *U sjeni transcendencije : antologija hrvatskoga duhovnoga pjesništva od Matoša do danas*. Zagreb. Školska knjiga
6. Petrač, B., Videk, N., Lončarević, V. (2009). *Hvaljen budi, Gospodine moj : Sveti Franjo u hrvatskom pjesništvu*
7. Jurica, N. (1991). *Bog i hrvatska poezija XX. stoljeća*. Zagreb. Alfa
8. Mardešić, Ž. (2007). *Rascjep u svetome*. Zagreb. Kršćanska sadašnjost
9. Maleš, B. (2010). *Poetska čitanka suvremenoga hrvatskog pjesništva (1950. – 2010.)*.

Zagreb. Hrvatsko društvo pisaca

10. Bagić, K. (2002). Brisani prostor. Zagreb. Meandar
11. Friedrich, H. (1989). Struktura moderne lirike : od sredine devetnaestog do sredine dvadesetog stoljeća. Zagreb. Stvarnost
12. Pavletić, V. (2007). Poetika korelacija : sveopća mreža odnosa. Zagreb. Školska knjiga
13. Pavletić, V. (1995). Kako razumjeti poeziju. Zagreb. Školska knjiga
14. Hegel, G. V. F. (1955). Estetika : knjiga 2. Beograd. Kultura
15. Hegel, G. V. F. (1986). Estetika : knjiga 3. Beograd. Beogradski izdavačko-grafički zavod
16. Lončarević, V. (2010). Križni put : u stihovima hrvatskih pjesnika XX. stoljeća. Zagreb. Glas Koncila
17. Lončarević, V. (2007). Krist u hrvatskom pjesništvu : antologija duhovne poezije. Split. Verbum
18. Šestak, I. (2001). Religijske teme u književnosti : zbornik radova međunarodnog simpozija održanog u Zagrebu 9. prosinca 2000. Zagreb. Filozofsko- teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu
19. Anić, V. (2007). Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb. Novi Liber
20. Klaić, B. (1972). Veliki rječnik stranih riječi. Zagreb. Zora
21. Solar, M. (2005). Teorija književnosti. Zagreb. Školska knjiga
22. Palameta, M. (1994). O pjesništvu Nikole Šopa. Mostar. Napredak

Mrežne stranice:

1. Kralj, D. (2015). Aspekti religiozne lirike Nikole Šopa i Dragutina Tadijanovića (<https://hrcak.srce.hr/160868>), posjećeno 27.6.2019.
2. Kolar, M. (2013). Golubove pjesničke prvine u kontekstu njegova pjesničkog opusa (<https://hrcak.srce.hr/114737>), posjećeno 23.7.2019.
3. Benyovsky, L. (2001). Marija Kumičić (1863. – 1945.). (<https://hrcak.srce.hr/140638>), posjećeno 6.8.2019.
4. Lice, S. (2015). Sida Košutić : Književnost svjetlosti (https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=228135), posjećeno 10.8.2019.
5. Petrač, B. Duhovne odrednice hrvatske književnosti (<https://hrcak.srce.hr/77706>), posjećeno 27.6.2019.

6. Domazet, A. (2006). Budućnost duhovnosti i nova religijska svijest (<https://hrcak.srce.hr/92970>), posjećeno 8.9.2019.
7. Markešić, I. (2005). Religija kao komunikacija (<https://hrcak.srce.hr/9134>), posjećeno 20.8.2019.
8. Petričević, A. (https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=136669), posjećeno 21.8.2019.
9. Petričević, A. (https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=135956), posjećeno 21.8.2019.
10. <https://hrcak.srce.hr/90404>, posjećeno 6.9.2019.
11. Šimundža, D. (1980). Poezija – molitva, stvarnost ili sanjarija? (<https://hrcak.srce.hr/90115>), posjećeno 13.8.2019.
12. Šimundža, D. (1983), Religiozna prostodušnost Šopove poezije (<https://hrcak.srce.hr/89708>), posjećeno 27.6.2019.
13. Šimundža, D (1984). Religiozna intimnost Šopove poezije (II) (<https://hrcak.srce.hr/86432>), posjećeno 27.6.2019.
14. Slobodna Dalmacija, Splitska klarisa ulazi u Akademiju po prvi put u povijesti (<https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/515459/splitska-klarisa-ulazi-u-akademiju-po-prvi-put-u-povijesti>), posjećeno 12.8.2019.